Масса а мехкашкара пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО
свет

КIиранди
22
Сентябрь.
1957 шу
№ 25 (2140)
Мах 20 кеп.

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIайн областан комитета а Нохч-ГIалгIай АССР-а оргкомитета а орган

Коммунистически партена а Советски правительствонна а гонахьа кхы а чIоагIагIа кхотабенна тIаболх болхлой, колхозашкара ахархой, советски интеллигенци Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революци хинна 40 шу дизарга

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен шовзткъа шу дизарга (1917—1957)

ССКП ЦК-а пропагандани агитацени Отдела а, ССКП ЦК-а чуйоагIача марксизман-ленинизман Института а тезисаш

ВВЕДЕНИ

Шовзткъа шу хьалха В. И. Ленин керте а волаш, большевикий партен кулгалца Россерча болхлошеи ахархошеи, капиталистийи помещикийи доал тIера а кхесса, политически Iаьдал шоай бе деллад, аьнначa хоамах дуне гIанкара даьлар. 7-ча ноябре (25-ча октябре) 1917-ча шера «Аврора» яхача революционни крейсара тIара ди къувкъаш санна йийннача йоккхийча топий таташа дIакхайкадир адамий историен керда зама, империализм йохара а керда, социалистически общество чIоагIъялара а зама хьоттар. Шоай кIоаргача хьакъалца Маркса, Энгельса, Ленина хургда яьхар хинна, адамий бокъонца йола истори йолаелар.

ХIалак хила кхы хIама ца эшача хьал тIа Россе кхоачаьча империалистически тIема духьал, эксплуататорий классашта — капиталисташтеи помещикаштеи духьал, къамаш теIадара духьал низ болаш а дорха а къахьегамхой оттарах тарра хила а хилар, кот а яьлар Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци. Россера революционни болхлой класс, салтий, матросаш къахьегама ахархой гIайттар капиталисташеи помещикашеи деча Iоткъамаштеи низаштеи духьал. Керда, нийсхон общественни строй — советски, социалистически строй оттае хоадам беш бола къовсам болабир адамаша. Дерригача дуненна дIахезар Октябра хьалхара декреташ: империалистически тIема духьал къовсам лоаттабарна къахьегамхошта юкъе вошал оттадарна тIахьехаш дола машарах дола декрет, Лаьттах дола декрет, болхлойи ахархойи правительство вIашагIйоллара хьакъехь Ерригроссен Советий съезда баь соцам.

Революцеш-м хьалха дIаяхача хана а хиннай, цар ало сийрдаьха я историен хувцамаш хулаш йола ерригa замаш. Цхьабакъда, хьалха дIаяхача хана хиннача революцеша кхоачамбора эксплуататорий цхьан классагара вокха классага Iаьдал дахарах, эксплуатаци ше дIа ца йоалаш юсар. Iоткъама кIалхара бовла гIерта къахьегамхой Iалаьмате къиза теIабора эксплуатацорий классаша, городийи юртийи улицашка болхлойи ахархойи цIий Io а ухийташ. Дунен тIа эггара хьалха пролетариатан диктатура байракх айяь а, кховзткъе шийтта дийнахь яьха а йолча Парижски Коммунана топаш техар, болхлойи ахархойи цIийла чутоIайир 1905-ча шера хинна хьалхара эрсий революци.

Боарамашка диллача эггара йоккхагIа а, декхарашка диллача эггара кIоаргагIа а йолча Октябрьски революцес чакхдаьккхар бIаь шерашкахь къахьегамхой хьийгар, саго саг вацаш, цхьанне даьр вокхо дуаш йола ха дIаялар, моллагIча социальни а цхьан къамо кхыча къаманна лоаттабу а Iоткъам дIабалар кхайчадир, кхайкадаь а ца Iеш, вахарца чакхяьхар социализман, машара, къамашта юкъе цхьатарра бокъонаши доттагIали хилара сийлахь-йоккха идеяш.

Марксистски-ленински хьехама тешаме а йолаш, болхлой боламчу ревизионизм, оппортунизм, догматизм, сектантство лелаярца, моллагIа тайпа из яле а, цIаккха машар а хургбоацаш йолча Коммунистически партес кийчбир Россера болхлой класс а ахархой а керда, социалистически вахар бахьанце хоадам боллаш къовсам лоаттабе, революционни къовсама стратеги а, тактика а оттайир, майрра кулгал дир цу къовсам тIа, социалистически революцен котъялар а, вай мехка чухь социалистически общество оттаяр а Iалашдир. Шоаех боалла тийшаьболх а империализманна шоаш деш дола несел а демократех дувцача хабаращца къайла а кхухьаш хинна кхы мел йола партеш — эсераш, меньшевикаш, буржуазни националисташ, цар гIулакхаш наха дIа а дайза, хIама дулургдоацча яьлар.

Дуне тIа керда хьакхеллача къонача Советски республикана духьал тIадаьржар тищденнача къаьнача дунен дерригa низаш — чухьара а, арахьара а моастагIий, помещикаш, капиталисташ, паччахьа инаралаш доазол дехьарча паччахьалкхен, империалистически правительствош. Из яр, цIаккха а ца яйннача тайпара йоккха а йолаш, социалистически революцена духьал империалисташа яь хинна «Крестови поход». Цхьаккха а дитанзар духьал ца доаккхаш: «14 паччахьалкхено» тIемаца интервенци яр, моцалцен дIахоададарцеи советски Iаьдал дохаде гIертар, хIалак хиланза дарддац советски Iаьдал, яхаш, цунца кхераде гIертар, ма-могга дувца харцадараши меттакIаьленаши. Хьалхара дунен тIом латтача хана хинна цхьоагIонхой а моастагIий а — бола империалисташ — берригаш а цхьан хIаманна тIехь вIашагIкхийтар — «агара а ялалехь», из чIоагIъялалехь, лартIа из когаша яхалехь болхлойи ахархойи къона социалистически паччахьалкхе йийна дIаякхара тIехь. Дерригача дунен империализман низашта духьал лоаттабеча турпалерча къовсам тIа къонача Советски республикагахьа дар дерригача мехкашкарча болхлой класса, къахьегама ахархой, дикагIа долча кердачоа тIакхувш йолча интеллигенце доггуйла, цар политически а моральни а гIоновкъостал.

Шийна беррига низ тIа а бахийта дунен реакци законах кхеста йоагIача тайпара кхеста историен чарх юхасоцае гIортарах хIама хиланзар. Октябрьски социалистически революцен даьнна шовзткъа шу — эксплуататорий Iоткъам тIера кхессаь адамаш цIаккха а эшарг ца хиларна дола харцде тарлургдоаца тешал да, марксизман-ленинизман идеяй сийлахь-йоккха триумф я. Социалистически революци а яь, вIалла а ца хезарча бесса халача къовсам тIа революцега дуденнар карара ца доалийташ дIачIоагI а даь Россен турпалерча болхлой классах хилар керда вахар доладаьр, хIаьта Советски Союзах — кхыча къамашта а социализмага бода никъ билла бола дунен тIа эггара хьалхара социалистически мохк халар.

1917-ча шера Октябрь хилалехьа хьалха Ленина аьннадар, социалистически революцес, капиталистийи помещикийи Iаьдал дIадаккхаро хьаболларгба хIама хьадеш дола низаш цIаккха а ца даьхкача бесса сиха дегIадахкарга бода никъ, аьнна. Из иштта хила а хилар. Интервенци а яь вай мохк хIалак бе а, из гаьнна юхатIехьашка кхосса а гIерташ империалистически паччахьалкхенаш хинна йоллашехь а, индустриализацена лелаяьча темпаша а, юрта боахам колхозашка баккхаро а 1941-ча шера а тIехь Советски Союзах низ болаш йола социалистически паччахьалкхе хилар, социалистически система толашагIа хилар харцде йиш йоацаш дIа а хьокхаш. Низ бола техника шоашта кара а йолаш СССР-е дахача къамашта юкъерча дохаргдоацача доттагIало, геттара чIоагIа шоай советски мохк безаш уж хиларо социализман мехкага таро хилийтар фашизм йохаяра хоадам беш дола дакъа лаца.

ШоллагIа дунен тIом эттача хана германски фашизм а, японски милитаризм а эшар бахьан долаш СССР уллув Европе а, Азе а хьаэттар, чIоагIъелар, дегIаухаш а, низболаш а я кхы а кхы социалистически паччахьалкхенаш. Классови тIемаш тIа чIоагIъенна йолча шиъ Коммунистически партен кулгалца социализм оттаяра новкъа дода Iалаьмате доккха Китая къам. ЦIаккха а юха кач доагIарг доацаш капитализман дукъ тIера Io а кхесса, деташ тийшаь долаш, бIубенна социализман наькъ тIа долх мехкаш». Албани, Болгари, Венгри, Вьетнама Демократически Республика, Германски Демократически Республика, Корейски Халкъан Демократически республика, Монгольски Халкъан Республика, Польша, Румыни, Чехословаки, Югослави. ХIанз социализмах цIаккха а эшаргйоаца дунен система а хиннай, хIаьта цо къаьнача, шийх ха яьккха яьннача капитализман системаца дика ка а йоалаш яхь а лоаттаю.

Азе а Африке а бIаь миллионаш долча адамаша, Октябран идеяш кер чу а есса, шоашта кач даьлла колониализман дукъ тIера Iокхессад. Колониальни а ахколониальни а мехкашка дахача адамаша къамий-кортамукъале бахьан лоаттабу къовсам тIа-тIа чIоагIлуш, баржаш боагIа.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцес шийлард а тIехь бохабаь дIакхессар, къахьегача наха паччахьалкхенна доалде ховргдац, яхаш хинна реакционни фаьлг. Советски паччахьалкхено яхаш даьккхача шовзткъа шеро бакъдаь хьахьекхад, къахьегача наха къаьна, йохкаенна общественни строй йохае мегаь а ца ца Iеш, паччахьалкхен а обществан а керда социалистически система оттае а, технико-экономически тIехьадисаь хиларна исторически лоацигача ханна кIалхара бовла а, дика лакхенна экономика хьае а, демократен эггара тIехйола форма — социалистически демократи чIоагIъе а дегIайолае а, тайп-тайпарча къамашта юкъе кхы хьалхагIа цIаккха а бIарга ца дийннача бесса доттагIали вошали оттаде а, миллионаш болча наьха хьаькъалаш сакхетамерча исторически творчественна сомадаха а могарг хилар.

Цун оамалга а де лерхIачарга а диллача цудухьа я Октябрьски революци ше маярра йола халкъан революци а, адамий историена хIанзолца хьа яйзача революцешта юкъе эггара сийлахь — йоккхагIа йола революци а.

«...Вай кура хила бокъо а я, вай кура да а да, — яздаьд В. И. Ленина,— Советски паччахьалкхе оттаелга **доладара** ираз воашка кхаьчандаь, цунца дерригача дунен историен керда зама, массадолча капиталистически мехкашка Iоткъама кIал латташа массанахьа а кердача вахарга, буржуазел котъяларга, пролетариатан диктатурага, адамаш капитала Iоткъама а империалистически тIемашта а кIалхара дахарга йодача **кердача** классага доал кхоача зама **йолаелга** воашка кхаьчандаь» (Сочиненеш, том 33, оагIош 32—33).

Сийлахь — йоккхача Октябрьски социалистически революцен шовзткъа шу дизарах сийрда праздник хургда Советски Союзе мел дахача адамий, массаболча социалистически мехка, массе а мехкашкарча болхлой класса, дерригача дунен тIара къахьегача наьха.

I. Сийлен-йоккха Октябрьски социалистически революци котъялари СССР-е пролетариатан диктатура чIоагIъялари

1. Капитализман дунен тIара система дегIаярахи, цун вIашний духьалара дерригa гIулакхаш геттара чIоагIа ирденна хиларахи хиланза ярг йоацаш хьахилар Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци. ЦIаккха ца хиннача тайпара техника дегIаяро, йоккха производство дегIаяро адамий къахьегамах боала пайда Iалаьмате чIоагIа лакхбарга, вахара рузкъа Iоадарга дитар, из хиларо наьха бахара хьал дукха тоадарга дига дезаш дар. Цхьабакъда, хIамаш хьаеш йолча машинаш капиталистий доалахьа хилча, капиталистически тресташ, синдикаташ, банкаш низаш деш хилча технически хьалха довларо алхха капиталисташта боала пайда дукхагIа хулийт, цхьабараша доаккхий пайдаш доахилта, дукхатIачарна хIама ца кхоачаш дола гIулакх чIоагIду, бахача нахах дукхагIа бараш эшача хIаманца Iалашбаь боацаш хулилта сихду. Цунца цхьан производство эргайоаккхаш тоаро къахьегама наха эксплуатаци елга а Iоаткъама кIала оттабелга а ирлу бIех боацаш хилар, хIамай маьхаш лакхлулга, адамаш хIалакделга дегIадоагIа, монополеш болхлой классанени берригача къахьегамхоштеи Iоаткъам лоттолга чIоагIлу. Цун чура гIулакхаш вIашний нийс ца луш цаI цхьаннена духьал хилар ирденна сихдаларца капитализмо шийхан-ханнахьа бахача наха Iаткъаш къели гIайтIеи кризисийи тIемайи Iалаьмате къиза гIулакхаши тIакхухь. Цу дерригнеша а хьабир тIехь-тIехьагIа дукхагIа хулаш бола нах Iоаткъама кIал лоаттабеш йолча капиталистически строен духьалара адамий ца безами эгIазлеи, хIаьта йоккха производство Iалаьмате чIоагIа дегIаяр хьадир капитализм дIа а яьккха кердача, эггара лакхерча юкъарча строяца социализмаца хувцилга.

Империализман заман чухь капиталистически мехкаш экономически а политически а дегIадоагIилга цхьатарра да лелаpo тайп-тайпарча мехкашка пролетарски революцеш хилара хьалаш хьахулта цхьатарра халийтац. Цу закона тIара доагIаш дар 1915 шера В. И. Ленина хьалхагIа дукха йоацача е къаьстта хьайицача цхьан мехка социалистически революци котъяла тарлургда, масса долча мехкашка цхьатарра котъяла йишъяц яха исторически лоархIам бола вывод.

ХХ-гIа бIаь шу долалуш империализман вIашний духьалара гIулакхаш вIашийцузаденна моттиги техар латаргйола моттиги хинна дIаэттар Россия. Капиталисташа, къамашта беча Iоаткъама масса тайпа самодержаван полицейски деспатизмаца дIакхетаро баха нах кхы дIахо баха йиш йоацча хьал тIа а бигар, хIаьта Россе классашта юкъера духьаленаш къаьстта чIоагIа ир а йир.

ХХ-гIа бIаь шу долалуш Росси дунен мехкашта юкъерча революционни болама центр хинна дIаэттар. 1905—1907 шерашка хиннача революцес кхы дIахо гIоргдоацаш соцадир Европеи, Азеи капитализм «машаре» дегIайоагIилга, хIаьта сийлахь-йоккхача революцен дуIаш доладалар ха хьахиннилга дIа а хайтар: цо болхлой классои берригача къахьегамхошеи 1917 шера котбувлаш даьча тIемашта никъ хьийхар.

Империалисташа 10 миллион таргта нах боабаь, 20 миллионал совгI ах-астагIа баь хIалак баьча 1914—1918 ш.ш. хиннача дунен юкъерча империалистически тIемо, хIалак а бир тIа тхов-кIийле йоацаш а битар миллионаш дезал,революци хулилга сихдир. «Адамаш е дов дезаш, е шоай кхел кхы а лакхагIа йолча производственни способага чехкагIеи хьадаи тIагIоргдолаш эггара революционегIа йолча классага дIаяла езача кхоачадеш, — яздаьд Ленина, — селла боарам боацаш йоккха кризис йир, адамий материальнии моральнии низаш селла чIоагIа тIадахийта даргдоацча даьхар, хIанз йолча общественни организацешта селла чIоагIа хIама техар тIемо»: (Соч., 25 том, 337 оагI.).

Россе йолаеннача революцен керте латташ дIайодаш яр болхлой турпален класс, дукkха миллионаш бола къахьегама ахархой союзникаш а болаш. 1917 шера февралa бетта паччахьа самодержави дIаяьккхар буржуазни-демократически революцес. Мехка хьахилар ши Iаьдал — болхлойи, салтийи ахархойи депутатий советий формах дола пролетариатеи ахархойи Iаьдали, Временни правительствах дола буржуазени помошикийи Iаьдали. Меньшевикийи эсерийи мелкобуржуазни партеша гIо деш хьаллоаттаеш йолча Временни буржуазни правительствос дIахо хьош бар империалистически тIом, адамашта духьалара политика лелайора. Цун безам а бацар, е бала йиш а яцар Iазап эзача халкъанна е машар а, е ялат а, е лаьтта а. Цу тайпара правительствона могаргдацар болхлоштеи ахархоштеи цу хана хиланза даргдоацаш хьаэтта эшараш Iалашде.

2. Революционни болхлой-ахархойи кулгалхо, цар дегаш уpаоттадеши уж вIашагIтохаши хиннар коммунистически парти, большевикий парти — кердача тайпара йола марксистски парти яр. Марксистски-ленински теореца кийчъенна йола, дунен мехкашта юкъерча болхлой болама дикагIа мел дар хьайица шийгIа дIатеха йола; болхлой классан моастагIашца къовсам лоаттабеш чIоагIъенна йола, шийи цхьоагIо хиларца низ болаш йола, къахьегача нахаца цIаккха а хадаргйоацаш ювзаенна йола большевикий парти, Россен халкъаш майра социализмага дига ховргдолаш вола баьчча яр.

Буржуазно-демократически революцегара социалистически революцега дигара партен къовсама программа хилар чIоагIача лоархIамера дола Ленина Апрельски тезисаш. Ца эшаш йола холонаши, нах боабелгеи ца халийта гIерташ, адамаша де гIертар дарна, цар хьал а лоацаш, партес дIаьлар революци машаре дегIаяра тIехьа ше йолга. Цу наькъо лаьрхIадар дерригa Iаьдал Советашка гIолга, партес Советашка дукхкагIа моттигаш йоахилга, цар политика болхлой класса хьашташ кхоачашдергдолаш хувцилга. Цхьабакъда, меньшевикашеи эсерашеи буржуазецара гIулакхаш хоададеи дерригa Iаьдал Советий бе доллеи ца тигарах, къаьстта шоашта бокъонаш хилийтарна капиталисташеи помещикашеи геттара чIоагIа къовсам лоаттабарах революци машаре дегIайоагIилга телхар. Временни правительствос 1917 шера июла бетта Петрограде болхлойи ахархойи машарерча демонстрацена топаш еттаро хьайохар ши Iаьдал латтар дIадаьнналгеи революцен духьаларча буржуазен цхьа Iаьдал эттаелгеи.

В. И. Ленина аларца партен VI-ча съездо герзаца кийчъяь восстани яра никъ лаьцар. Съездас хьдда юхатехар пролетарски революци ярна партес лаьцача наькъа духьала ваьнна. Малхбоале пролетарски революци кот ца яьлча Россе социализм котъяла йиш хургъяц яхаш лерхIаш хиннача Ленина духьалара капитулянтски никъ лаьцача Преображенскена. Съезда соцамий кулгалца партес Iалаьмате боккха болх бир машар, лаьтта, къамий цхьатарра бокъо хилийтарна, социализм бахьан къовсам лоаттабеш хинна революционни халкъий дерригa низаш вIашагIтеха хьагулдарна, хIаьта социалистически революци котъялара юкъарча цхьан наькъ тIа а хьожадир уж.

Болхлой, салтий, ахархой шоай опытага хьажача тIехь-тIехьагIа дукхагIа тешар большевикий политика нийса хиларах. Цу политико хьахъекхар тIема юкъера вадараш машарга вахараи бола цаI мара боаца бокъонца бола никъ, Iаьдал къахьегамхой бе доллар, масса долча къамий цхьатарра йола бокъо оттаяр, помещикашкара лаьтта хьадаккхар, фабрикаши, заводаши, машина наькъаши, банкаши халкъа юкъарча доалахьа яхийтар долга. Из яр шийнаькъ тIа йодаш йола революционни программа, по болхлоштен, ахархоштеи, дерригача къамий къахьегамхоштеи дукхача хана ленз дезаш хиннар довзаш хилар хьагойтар.

Къахьегамхоша шоай хьадеха бокъо йолаш дола хIама хьадехарна капиталистийи помещикийи правительствос адамашта духьалара къовсам чIоагIбарца жоп делар. Буржуазен викалаша эхь ца хеташ «моцала тIехках даьча кулгаца» къамаргаш Iайда революци дIайоаккхаргья оаха яхаш кхерам тIатувсар; капиталисташ, бола белар фабрикаши, заводаши дIакъувла, болхлой дIабаха, городаш кхачанцеи доагочa хIаманцеи Iалашъелга телхаде. Фабриканташи заводчикаши ерригроссийски локаут — геттара дукха болхлой дIабоахилта кийчдеш бар. Алхха Московски Петроградски промышленни районашка болх боацаш бисар 75 эзарнел тIех болхлой. Помещикий лаьтта дIалаца ахархой гIертача карательни отрядаши къиза теIабора уж. Июльски денош дIадаьнначул тIехьагIа буржуазно-помещикий реакци хьаряьнна хьовзарой-мехка тIема диктатура оттае гIертар гучадаьккхаи революцен са цIийца даккха гIийртаи йолча корниловски мятежои гучаяьккхар эсерийи меньшевикийи соглашательски политикеи Временни правительство адамашта духьала хилари.

Шоаш доалара ца боахаш бисарна помещикаш кийча бар кхыча мехкашкарча империалисташка даьхе йохка, хIаьта кхыча мехкарча эскарий новкъосталца революци тоIае а гIертар. Болхлой класс хIалакьеи революци дIаяккхеи аьнна контрреволюционераши даьхе ехкараши немецки империалисташца барта ухар, Петроград немецки кайзеровски эскарашка дIалулга кийчдеш бар.

Адамашта эшараш хьашт долаш уж цаIаш мара ца хиларах къахьегаш бола нах хьадда большевикий оагIонтахьа баьлар. Петроградскии Московский Советаша шоашка дукхагIа моттигаш кхаьчача партес шийна тIехьа яьхар пролетариата керттера массаш эскарца дукхагIа бараш пролетарски революцен оагIонгахьа баьлар, столица гарга лаьттача тIема часташка лоархIам боллаш дукхагIа дар большевикий низаш. Юрташка шешаьгIа гIотташ шерлуш латтара ахархоша помещикашта духьала беш бола тIом. Революцена духьала хиннараши хIаьта иштта капитулянтийи маловерийи (Зиновьев, Каменев) бирс бенна духьала балар каг а деш Коммунистически партес болхлойи, салтийи ахархойи революционни низаш вIашагIтехар герзаца кийчъяь восстани котъяккхарна. Большевикий революционни программа адамаша шеко йоацаш хьаллацари революценна духьалара правительство бокъонца дIахоадаяри бахьан долаш герзаца кийчъяь Петроградера восстани революце историен чухь эггара кIезигагIа цIий Iодохийташ хилар.

1917 шера 25 октябре (7 ноябрь) Петроградa болхошеи салташеи буржуазни Временни правительство дIаяьккхар. Пролетарештеи ахархой дукхагIа революционни долча даькъеи авангард хиннача Советский Ерригроссийски ШоллагIча съездо дIакхайкадир паччахьалкхен дерригa Iаьдал советий кара дахар. В. И. Ленина керте а волаш йола Болхлой-Ахархой Правительство вIашагIйоллар. Съездо тIанийцар машарахи лаьттахи дола исторически декреташ. Машара декрето тIема юкъера даьлара революционни никъ хьабийлар, советски паччахьалкхен машара арахьарча политикан цIаккха а талхаргйоаца лард еллар. Помещикий кара лаьтта хилар хIалакдаь дIадаккха бIаь шерашка миллионаш ахархой хьогаш хиннар кхоачашдир лаьттах долча Декрето. Болхлой-Ахархой Правительство вIашагIйоллара съездо даьча соцамаша кердача Советски паччахьалкхен лард еллар.

Петрограде йолаенна Октябрьски социалистически революци массехк кIирах беррига мехка гIолла котъялар. Котдаьнна, шерра гIа боккхаш Советски Iаьдал дIадоладаларо харц де йиш йоаца тешал ду бокъонца адамий революци из хиларна. Эрсий болхлошцеи ахархошцеи кулг кулгах теха цунца дакъалоацаш бар Россен дерригача халкъийи къамийи къахьегамхой.

Октябрьски социалистически революци котъяларца вай мехка чIоагIъенна дIаэттар болхлой классан диктатура.

3. Пролетариатан диктатура, из революционни керда Iаьдал Россе чIоагIделар кертера доал пролетариатага а долаш болхлой классани ахархой къахьегача наьхеи цхьоагIо хиларах. Социалистически революцес йоахайир адамашта духьала хинна буржуазни-помещикий паччахьалкхен къаьна аппарат, къахьегамхошта чIоагIагI дезар хьашт долаш йола Iаьдала керда аппарат хьайир. Халкъий наьха революционни творчествос хьахалита болхлойи ахархойи депутатий советаш вай мехка пролетариата диктатуран паччахьалкхен форма а хинна дIаэттар.

Эксплуатаци лелаеча дукхабоацча наха мара ца юсаш а, берригача капиталистически мехкашка бокъонца гIулакхага диллача массаза а иштта хинна а йолча буржуазни демократенна тара йоацаш, советски Iаьдало шийна чулаьцар демократен эггара шерагIа, лакхагIа йола фома — къахьегамхошта, халкъан эггара дукхагIчарна йола демократи. Капиталистий корпорацешеи трестешеи, синдикаташеи, кIорай маьхкадаьттани, болат дечеи, автомобильнийи, химическийи, машиннаькъийи иштта кхы йолчеи капиталистий компанеша доал деш хилча я а яц е хала йиш а яц къахьегамхошта бокъонца йола демократи. Социалистически революцес капитала доал дIа а даьккха, хIамаш хьаю машинаш обществан доалга а яхийта пролетарски демократенна экономически хила дезар хьадир. Революцес адамашта эггара лоархIамегIа йола кортамукъале — демократически бокъонийи кортамукъа хиларaи кертера лард — эксплуатацех мукъа хилар делар.

Социалистически революцес хьаьча демократен эггара дикагIа хилар да паччахьалкхен Iаьдал, эксплуататорий кара доацаш, къахьегамхой кара хилар. «Вай хьаьй, — яздора Ленина, — советски хьисапе паччахьалкхе, из дарца йолайир Iалаьмате-йоккха исторически зама, доал деш хиннача буржуазена меттел хьаэттача пролетариатага политически доал дола зама» (Соч., 33 том, 180 оагI.).

Советски демократи йолаш болхлойи ахархойи дерригача лаьттан, цоах доаллача рузкъан, ерригача фабрикай, заводий, шахтайи, рудникий, электростанцей иштта кхыйолча ерригача производстван хIамай дай хинна дIаэттар. Буржуазни демократен цхьанна а мехка дулургIац цу тайпара хIама, хIана аьлча цига производстван средствaш капиталисташта наха эксплуатаци ярна гIодеш да.

Пролетарски демократи гучайоI паччахьалкхен а общественни а къахьегамхой организацей активни гIулакхашца. Цо бакъъяц реакционерашта кахьегамхой организацеш хIалакье, социалистически стшояхи халкъан Iаьдалахи доацар дувца «мукъа» луш йола «демократи». «Пролетарски демократес — яздора В. И. Ленина, — эксплуататораш, буржуази теIа ю — хIаьта цун духьа моттийта хабар а дувцац, мукъалеи демократии **царна лургъя а яхац** хIаьта къахьегамхошта **бокъонца йола демократи а лу**» (соч., 28 том, 88 оагI).

Социалистически демократи къаьгга гучаяьлар къамий гIулакх къоастадеш. Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцес Россе къамаш теIадеш хинна дукъ хIалакдаь дIадаьккхар, цIаккха а кхы юха хургдоацаш дIадаьккхар къамашта юкъе цхьатарра бокъо дIахилар, массадолча къамий бокъонца доладе вошал чIоагIдир, хьалха Iоткъама кIал лаьтта къамаш, бокъонца мукъа долча къамашка хьахилар. ХьалхагIа паччахьалкхе хиннача къамашта хьа а йир, из йоаха хинначарна юхаметта а оттайир шоай паччахьалкхе.

Октябрьски социалистически революцес кхыча мехкашкарча империалистически оакхараша доакъош дай къоастабечеи Iоткъама кIал оттабечеи кхерама кIалхара баьккхар вай мохк, кортамукъеи шийи доал шийга долаш йола паччахьалкхе йир цоах. Советски Iаьдало хоададаь дIадаьккхар кхыча мехкий капитала мохк кIаллаттар, кхыча мехкашкарча империалистий доалахьа хинна ерригача предприятешта национализаци йир. дукъ кач делла хинна заёмаш дIаяьхар, Россен болхлойи ахархойи счетах бIаьхий хулача кхыча мехкашкарча капиталисташта пайдаш дIателалга соцадир.

Россе социалистически революци котъяларо Iалаьмате чIоагIа дог айдир кхыча мехкашкарча къахьегача наьха. Дунен массадолча доакъошка революционни а къамаш кортамукъа дахара а низ бола болам гIаттар.

Цхьабакъда, цу хана Малхбузера коммунистически партеш хIаьта хьахулаш латташ мар яцар, болхлой класса дукхагIа бараш шоашта тIехьа боахалургболаш болхлой классан ахархошцара чIоагIа цхьоагIо вIашагIйоллалургйолаши, шоай мехкашка пролетарски революци котъялар Iалашдулаpгдолаши яцар уж. Российски Советски Республика цаI мара бацар социализм хьалъяь мохк, моастагIий болча капиталисташа баьча гона юкъе бар из.

4. Iаьдал шоай бе деллача Россен болхлойи ахархойи машаре къахьега болабелар. Цхьабакъда, революцес дIаяьха эксплуататорски классаша герза низаца шоай хинна доал юхоттаде гIерташ болхлойи ахархойи Iаьдала цухьала граждански тIом гIоттабир. Болхлоштеи ахархоштеи духьала беча къовсама царна гIодеш хилар революцен духьаларча лагерах бокъонца дIакхийттача меньшевикий эсерийи мелкобуржуазни партеш.

Советски республикан духьалара герзаца беш бола тIом вIашагIбеллари из бе дог ураувттадаьри дерригача дунен тIара империализм яр. Уйлаш революцега хьа ерзаеш, дунен тIа эггара хьалхара йола болхлойи ахархойи республика шерра дIайовзаро дерригача мехкашкарча империалисташта юкъе кхерами эгIазли йоалайир. Социалистически революци котъяларца царна бIаргабайра наьха цIий мелаш шоаш бахара, шоай пайдаштеи, капиталаштеи, шоашта атто еш мел хинначоаи бола кхерам. Советий къона республика йохаяь дIаяккхара духьа Англеи, США-и, францеи доал деш хинна гIозараш керте а балаш империалисташа вIашагIъехкар вай мехка духьалара тIема походаш. Массайолча оагIонгахьара — къилбседереи къулбехьереи, малхболереи малхбузехьареи цун территоре тIа чухьийлхар интервентийи белогвардейцийи эскараш. Советски Росси фронтай цIера гона юкъе йисар.

Цу хала латтача хана Коммунистически партеси Советски правительствоси халкъ тIахьийхар, кхыча мехкашкарча интервенташтеи чурча контрреволюценеи духьалара нийсхон, революционни, даьхен тIом барна. Партен кхайкара жоп луш бIаьш эзараш болхлойи ахархойи шоаш раьза а болаш ЦIеча Эскара юкъе бахар. Деррига низаш ураоттадаь шоашка моцал хиннача болхлоша эскар герзашцеи тIема кхоачамцеи Iалашдора, ахархоша кхачанца Iалашдора. Партеси комсомолои фронте бахийтар шоашта юкъера ахаш гаргта нах. Болхлошеи ахархошеи шоашта юкъера хьагучабаьхар говзал йоалла тIема начальникаш, легендарни бIаь шерашка сийдергдола турпалаш. Кхоъ шу совгI йолча хана юхадетта дийзар Советски республикан, эгIа бича санна тIагIерташ хинна империалистически оакхарийи чурча контрреволюцени тIема низаш. ЧIоагIа хIама эшар цIаккха а ца хеза холонаш тIа а кхаьчар, уж эша а йир цу хана советски наха. Эггара йоккхатIа йола городашта кхача кIезига лора, болхлошта массехк бетта дийнахьа герака диьлагIа дола дакъа мара маькх лацар. Бедали доаго хIамеи тоъацар, хIаьта хьалаха мегар а еха йолча транспортаца дIа-юха дохьалацар. ДукхагIа йола предприятеш болх ца без сайца латтар. Коммунистически партен кулгалца советски халкъои цун ЦIеча Эскарои цецваллал турпалал, шоаш ца кхобеш хьалха гIертар, лекха идейности социализман сийлахьдоккхача идеалашта боарам боацаш мутIахьа хилар хьагойтар. хIаьта дунен тIа эггара хьалхара социалистически паччахьалкхе йолаш хилар чIоагI а дир.

«Эрсий прорыв» дIаяккха а къонача Советски республикан садикъа гIерташ а империалисташа мел увттадаьча хIамашта, кхыча паччахьалкхений болхлой класс хоадам боллаш духьала яьлар. Кхыча паччахьалкхений тIема интервенци, граждански тIоми лаьттача шерашка капиталистически мехкашка советски наьха

(ДIахододар шоллагIча оагIотIа да)

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен шовзткъа шу дизарга

(Дlахододар).

га доаккхаш болх баьржар. вIашагIъеттачуш комитеташ яр «Россена тIера кулгаш дIадаха!» яхаш лозунгаш а йолаш. Инвервентий эскарашта юкъе тIехь-тIехьагIа дукхагIа, шоай Даьхен тIа цIа берзийтар хьадехаш моттигаши, Советски Союза духьала тIом бе ца туташ моттигаш совъювлар. Iаьржача форда тIа Французски моряккаш гIайттар интервенцена духьала. Советски эскарий оагIув хьалльаьца латаш интернациональни батальонаш яр китайцаши, венграши, поляккаши, югославаши, финнаши кхы бола а кхыча мехкий революционераш юкъе а болаш. Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцес беннача хьокхамах 1918 шера январь бетта болхлоша революци йолайир Финлянде, 1918 шера ноябрь бетта — Германе. 1919 шера март бетта пролетарски революци хилар Венгре, 1919 шера апрель бетта Баваре дIакхайкайир Советски республика. Цу деррига революцеша чIоаггIа гIо дир Россерча кьонача Советски республиканна. Дерригача мехкий болхлоша капитала духьала ковсам шоашта гаргга гIулакх, къамашта юкъера шоай декхар лоархIар эрсий революци лораяр. Цо къозгедаь хьаьекхар пролетарски интернационализман низ а, цунна дулургдар а.

Советски нах граждански тIема тIа интервентели белогвардейцели котбаларах тIема а политически а хьакъехьа дикка эшам хилар дерригача дунен мехкий империализманна, кьонача Советски пачхьалкхен боккха вахара низи, из эшалургйоацаш хилари дIа а хьекхар.

Советски адамаша котало йолаш белогвардейцаштеи интервенташтеи духьала бьча къовсамо къьгга бакъдир хургдар дувцаш хинна Ленина дешаш: «Шоай Советски Iаьдал — къахьегамхой Iаьдал лораделга а, цунах котваларо шоашка а шоай берашка а культурах мел доаллача хIаманцеи, адамий къахьегамо хьа мел даьча хIаманцеи пайда эцар Iалаш дергдолга а хайна, цунах кхета а хийтта из бIарга а дайна дукхагIа бола болхлойи ахархойи бола халкъ цIаккхаа эшаргдац» (Сочиненеш том 29 оагIув 292).

II. СССР-е социализм хьалъяр — Октябрьски революцен кертера дар да

5. Империализман низ — Iоадкъам тIера Iокхессача, Ленина ма-яххара аьлча, къечарна бIаьхийчаргара шоай мохк хьабаьккхача Россен турпалерча болхлой классаннеи ахархоштеи историс тIадиллар дунен тIа эггар хьалхара социалистически общество хьалъяра доккха декхар.

Шийна хьалхашка цхьаккха хьокхамаш доацаш, халача ханехи холонехи кхера ца луш, исторически творчествон кердача вахара баккханза болча новкъа денал долаш дIаихад советски адамаш. Советски адамаша дерригача халкхашта сийрдача кхоаненга бода тешаме лард йола никъ биллар. Советски адамаша дерригача дуненна дIахьекхар СССР-е социализм хьалъярах йолча исторически къьсттача опыта чухь дерригача мехкашта юкъара цхьа дараш а шийца котало яхьача социалистически революцени кердача, социалистически общество оттаярен законаш а хилар.

Социализм хьалъяра Iилмана программа оттаяьр партен а адамий а бьчча В. И. Ленин ва. Дукха доацача мехкашка, кхьметтел къьстта хьайийча цхьан мехка а, социализм котьяла торолургда яха Ленина хьехам цу программан теоретически лард я.

Россе социалистически йолаш юхахьалъярах йолча ленински плано лерхIар Россен технически-экономически тIехьайисар дIадаккхар, социалистически экономика, кердача обществон эггара хьалха латта материальни-техническа база хьаяр, мехках низ кхоача индустриальни пачхьалкхе яр, боахаман деррига оагIонаш дегIадоаладара лардаца вай наьха вахар тоадеш лакхдар. Цу плана дог дар социалистически индустриализацен идей, хIана аьлча духхьал йоккха еза промышленноста лардаца мара, къьстта машинаш мехка чухь хьеш хиларца мара халкъа боахаман деррига оагIонаш, царца юрта боахам, а, юхакерда даккха йиш яцар, пачхьалкхен экономически низ кхоачаш хилар чакхдаккха йиш яцар. Мохк тIемах лорабар вIашттехьа даккха йиш яцар, социализм хьалъюлург яцар. Мехка электрификаци чакхъяккхара тIулакха тIехь Iалаьмате боккха лоархIам беш вар В. И. Ленин. Цо йоахар: «...Нагахь санна Росси электростанцейи низ кхоачача технически оборудованейи листа цхарал а хинна дIаотте, вай коммунистически боахам хьалбар тIехьа тIайоагIача социалистически Европана а Азена хьокхам а хинна дIаоттаргда». (Соч., том 31, 486 оагIув.).)

Социализм хьальярах йолча ленински плана кертерачарех цхьа дакъа дар тIехьа биса, цхьаьца кювнашта бекъабенна льтта юрта боахам ма хулла ахархоша дикагIа кхетабергболча, аттагIча, царна мег аргболча накъаца — ахархоша шоай лоIамах хержача производственни кооперированен накъаца, вешта аьлча, вай ханарча машинни техникаца юртбоахаман производство Iалаш а еш, коллективизацеца социалистически юхадегIабоалабе болабар.

Ленински плана органически юкъе доххар боахаман а культуран а дерригача оагIонашта эша дукха кадраш кийчъяр, лакха квалификаци йола специалисташ кийчбар. Дуккха бола къахьегамхой Iилманна, техникана, культурана, пачхьалкхе лелаярна тIаберзабар социализм хьалъеш хиланца яргIйоаца торо я йоахар В. И. Ленина.

6. ДIаяьхача эксплуататорски классаша къиза духьале йолаьча, моастагIал долча, шоай ма-хулла советски Iаьдал дIадаккха гIертача, из уйла йолаш саботаж, зе-зулам увттадьча, контрреволюционни бартбара кулакий мятеж а вIашагIйихкача капиталистий гона юкъерча хьалашка. Росси санна болча тIехьабисаьча ахархой мехка социализм хьальяр. хьалъерг хиларах теша атта доацаш, хала гIулакх дар.

ХIанз пачхахьа Россех советски Iаьдала дисар дувцача хана 1913-ча шера Росси кIеззига экономически дегIаярах дувц, вешта аьлча дунен хьалхара тIом болабалалехь цун дегIаярах: Бокъалдар аьлача из миска «тIехьале» а кхачанзар советски пачхахьалкхенга. Росси дунен хьалхарча тIема юкъе йихьача, хIаьта социалистически революци котъяьнначул тIехьах, къонача советски республике граждански тIом болабаьча, цун территорен тIа шоай интервенционистски эскараш тIахийцача Германен, Американ ВIашагIкхийттача Штатий, Англен, францен, Японен, кхыйолча пачхахьалкхений а имперлисташа хIалак баьбар е байхабар Россен боахам. Интервенташа чIегалгаш йохаш йохайора советски республикан территори. «Росси мукъаяккха» яхача байракха кIал а латташ, интервенташеи белогвардейцашеи лежкъадора, дIакхухьар, дохкар Россен рузкъаш. Росси екъара а цу юкъоех шоашта колонеи яр а лерхIар цар. Цар бохабир вай мохк.

Къахьегамхой дунен тIа эггира хьалха хьахиннача пачхахьалкхенна духьал гучахь бальча гIаьра тIема тIа империалисташ тIемца, моральни-политически эшаваь Iале, а царна мегар, из ца дича а экономиках тIехьа биса болча вай мехкарча халкъа боахамана, из итташ шерашка тIехьа тотташ, зенаш де. 1920-ча шера вай мехка йоккхача промышленноста 1913-ча шера йоккхаш хинначул 7-за кIезгагIа продукци йоккхар, чон лоададар тIом хилалехь лоаладеш хиннчул 2,7 процент мара дацар, цемент яр — 2,4 процент, сапа дар — 7,1 процент, бомое кIадаш дар — 4 проц. мара дацар. Цу хана болат — аьшк лоаладар шера 200 эзар тоннага кхоачаш лоххеннадар. ХIанз Советски Союзо иззал дола болат — аьшк шин ден-бийсан лоаладу.

СССР-ан кхыча мехкаштеи юкъе нормальни бувзамаш оттарна духьаленаш а еш, Советски мохк экономически олокадаца къеста а беш, саботажи контрреволюционни элементаш халкъа духьал гIеттаяри вIашагI дехкаш, империалисташа цу наькъаца социализм хьалъяр дохаде лерхIар, социалистически лоаттам капитализмал тIех а диках а хилар дерригача дунен къахьегамхошта ше йолалушехь а советски республикан дIахьокха йиш хилар лохадора цар. Уж тешар советски мехкана тIемо бохабаь боахам юхаметта оттабе могарг ца хиларах, хIаьта из боахам чеккха хьал хьалха боккхарг хилар вIалла дага а дацар царна.

Ца хеззача тайпара йола бехача боахама холонаш, гIийла таро, къел, моцал лоацдача хана дIаяккха социализманга бода никъ балар духхьал шийха тийша, ший низех, шийга долчох тийша дар Советски халкъ.

Социализм хьалъяр кхы, а халагIча доахар цу хана болхлой классан хиланза яргIйоаца специалистий кадраш ца хилара, хIаьта къаьнара специалисташ моастагIала тIехьа бар советски Iаьдалца.

Юххера а, мехка чухь йохаяьча эксплуататорски классай къайлагIарча агентура йолча троцкистий, бухаринций, националуклонистий, — партен чурча моастагIлен лостамий а группировкай а къиза духьале йохаянза яланзар. Еррига уж антипартийни группаш СССР-е социализм хьальярах йолча партен генеральни линена духьал гIерташ яр, вай мехка социализм котъяла йиш ца хиларах бола цатешам боаржабора, ма-дарра аьлча мохк капитализм юхаоттаяра новкъа бугар цар. В. И. Ленин керте а латташ, из венначул тIехьагIа И. В. Сталин керте а волаш, партен Центральни комитето йохайир антипартийни группировкаш, парти, вIашагIбоалла боккха цхьа низ беш, кхотайир, хала ханаш а холонаша тешшаме эша а еш, мохк ленински новкъа социализм хьалярга дIакхийлар.

7. ТIехьа йисача, аграрни Россех низ кхоача индустриальни пачхахьалкхе ярна цох социализман чIоагIале ярна коммунистически партес оттаяь ленински генеральни лини масса оагIонца халкъо тIаицар, хIаьта помешиккий — капиталистий доалахь хиннар хьадаккхаро, боахаман кертера отраслеш пачхахьалкхен бедохкаро торо хилийтар пайда ца эцаш йолча торонех мохк социалистически юхаттабарна пайда эца, капиталистически мехкашка хила йиш йоаццача тайпара.

Къахьегамхой хIама хьалеш бола боккха низ вахара оарцагIа а баьккхар, из сийдача цхьан новкъа а хьожайир коммунистически партес. Советски наха са а кхеташ ловра холонаш, материальни культурни эшамаш, хIана аьлча, иштта ца лайча кхыйола торо яцар цар шоай даьхенах чехкача хана хьалха латтача социалистически индустрен а боккхача механизированни болча социалистически юрта боахаман а мохк бе. Индустриализаци чакхъяккха сабар де йиш яцар. Эттача хьало ха ехийтацар. Е советски болхлойи ахархойи касттача хана мехка индустриализаци чакхъяккхара декхар кхоачаш де дезаш бар, го баь латта чIоагIале санна, илла Советски пачхахьалкхе империалистически агрессораша кийчъеш хиннача кердача интервенцес тоIаяь вIашагIйоккхаргъяр.

Хьалхарча пятилеткай шерашка вай беррига мохк цхьан йистера шоллагIча йисте кхаччалца социалистически индустрализацен гиганташ хьалъяраш керда техника керерзаярои дIалаьца бар. Лоаццача хана революци хилалехь хиннача Россена ца яйзача тайпара йоккхий предприятеш, бIарчча промышленноста отраслеш хьалйир. ДегIаяхкар керда городаш, промышленни центраш. Дуккха эзараш километраш керда машиннаькъаш даьхкар, керда яьхкача электростанцей сердалаш ялар, советски наха хьалъяь шахташ, рудникаш, домнаш, мартенаш кIора, руда, чон, аьшк-болат тела йолаелар.

Хьалхарча пятилеткай планаш толамца кхоачашъяро Советски мехках аграрни болчара индустриальни мохк бир, социалистически промышленность вай ханара масса тайпа обрудовани е йиш йолаш йир, мохк хьалхарча классски техникаца Iалаш бе йиш йир цун, Советски эскар масса тайпарча кердача герзаца кийчде йиш йир цун. Боккхача мехко дунен тIа эггар хьалхах экономика а культура а социалистически юхахьаярна ях опыт дика чакхъяьлар. «Большевистски экономически мифах» буржуази елар, социалистически индустри йохарг хиларах из тешар, СССР-а дегIабоагIача низо дохадаь дIадаьккхар.

Боахамах йолча советски социалистически системан тIех хилар, цун вахарцара боккха низ хIанз моллагIча тIайпара йоаца къагарца кIоаргалца гучадьлар. Мух хьекхаш санна чехка дегIйоагIача ший экономикаца Советски Союзо дерригача дуненна беш бола хьокхам лакхлора... Капиталистически мехкий экономика чIоагIало йоацаш хилар а из йоахаш хилар а шийца дахьача кIоаргача экономически кризиса аьшкашта юкъе тоIадаь капиталистически дуне духхьал цу ханна эгар. 1929—1933 шерашкара экономически кризис духхьал цхьан Американ. ВIашагIкхийттача Штаташта 300 миллиард мах бола продукци йоаеш чакхъяьлар. Кризисо дерригача капиталистически дунен промышленни производство 44 процент сацайир: домнашкеи мартенашкеи цIераш йовра, заводаш фабрикаш сувцар, балхах доагIа алапи кIезглора, капиталистически городий улицашка бе болхи даа хIамеи лехаш ткъаьпхих миллион бе болх боаца нах бар лелаш. ДIадув кхаш кIезгдора, миллионаш бола фермераш боахамех бохар. Къахьегамхой моцал бовча хана, даарий бIарчча лоамаш хIалакдора, доагадора, фордала чуухийтар. Капитализман деррига лазараш а хоарцонаш а гуча яьлар, ший овлаш тIера аьгар из.

Цхьан оагIорахь СССР-е социалистически экономика толамца хьалъеш хиларо, шоллагIча оагIорахь, капиталистически мехкашка деррига дохацеш экономически кризис хиларо капитализм исторически йоханза ярг ца хилар дагадохийтар. Социализман мехкацарча классови гоамало дуЮ санна хье а беш, толамца кхоачаш яьча хьалхарча пятилеткан плано советски Союз чехка индустриальни дегIаярах кхера а кхераш, дунен тIара империалисташ, эггар хьалха американски английски монополисташ, германски фашизм дикка хьаллаца а герзаца из кийчъе а болабелар, английски реакционни газетех цхьанне яхачох, фашизмага уж хьежар, «Коммунистически кхерама духьаларча Европан тешамерча хьахочунга» санна.

8. Болхлой классо политически Iаьдал хьадаьккхачул тIехьах, эггира халагIа дола декхар дар юрта боахам социалистически ларда тIа баккхар. Из гIулакх дIахьошдар къьст-къьаста дола ахархой боахамаш кооперированеца вIашагI, дохкара линецеи доккхий советски боахамаш вIашагIдохкара линецеи. Къамаьл латтар бIаьшерашка хьабоагIаш хинна экономически лоаттам ший овланца хувца безаш хиларах, вахара чухь, миллионаш болча ахархой кхетама чухь иштта дола хувцамаш де дезаш хиларах. Ахархой боахамаш кооперированеца вIашагIтораха декхарца ювза мелъенна холонаш чакхъяьхар Коммунистически партес. ДIаьхийча а культурни а вахарга бода цаI мара боаца никъ лаьттанцара балхаш машинашца леладергдола, боахам юкъара лелабергбола никъ хиларах партес ахархой дIакхетабора. Колхозни болама духьал кулакаша еш хиннача къизача духьалено, уж антисоветски восстанеш е колхозни активисташ, партийни советскийи болхлой боабе гIертаро кулакаш класс санна дIабаха безача, кулакий кечалаш, цар боахамаш, лаьтташ, инвентарь царгара хьа а даьха колхозашта дIадаланза дардоацача оттайир Советски пачхахьалкхе.

Колхозаш беррига мехка гIолла чакхъяьлар. Советски ахархой-вай мехкарча наьха дукхагIа дола дакъа — юхаберзаргбоацаш социализман новкъа баьлар, Юрта боахаме — вай мехка боахаман доккхагIа долча даькъе тIа — колхозаш чакхъяларо, колхозаш хилалехь хьалхагIа производствон средствош къаст-къастача наьха доалахьа хиннача обществени социалистически доалахьа хилар чIоагIдир, социалистически, керда производственни отношенеш халийтар. ЗIамгача, къьстъкъьста долча ахархой боахамел колхозий боахамаш толажагIа хилар шоай дегIаяхкарца хьахьекхар колхозаша.

Мехка чухь ерригача фронте шерра социалистически тIатаIар доладеннача шерашка, толамца чакхъяьккхар культурни революци а. Берригача мехка школаш, культурни кхетама учрежденеш, лакхерча дешара заведенеш хьалйир. СССР-е дахача къамашта юкъе цар шоай меттащца дешанза дардоацаш оттадир дерригаюкъера хьалхара дешар. Къахьегамхой культуран юкъара лагIа лакхделар. Иштта, СССР-а исторически опыто бакъдир В. И. Ленина хьалхагIа гуш хиннар, цо йоахар, духхьал хьалхагI политически Iаьдал хьа а даьккха мара пролетариата могаргдац дерригача халкъа культура чехка лакхъе йиш хулийтаргйола торонаш кийчъе.

9. Вай халкъана Сийлахь — йоккхача Октябрьски социалистически революцес кертера деннар социализм хьалъяр да.

Социализм котъяларо вай мехка куц, цун экономика, культура, вахар-хьал хийцар, классаштеи къамаштеи юкъе кердa юкъаметтигаш овттайир. Производственни средствоши хувцамаш — маьхацдари къьст-къьстача наьха доалахьа хилар дIадаьккхаро а обществени, социалистически доал чIоагIадаларо а саго сага хьакъ дуалга, из даа бахьанаш хьахулга дIадаьккхар. Эзараш шераш дIахухаш эггира хьалха шоашта, шоай социалистически обществона наха даьр дуараштa — эксплуатораштa а па хьегаш, къахьега болабелар материальни рузкъаш хьадераш, къахьегамхой. КIеззигача эксплуататораша дуккха дола адамаш бIаьшерашка экономически, социальни, национальни лоал лоттабачул тIехьах вахара да хинна дIаэйттар къахьегами къахьегама нахи-болхлой, ахархой, халкъа интеллигенци.

Советски болхлой класс лоархIам болхлаш дукхалца дегIаенай, лаъьеннай цун культура, производствон средствош йоацаш хиннача, ший балха кулгаш эксплуататорашка дохка дезаш хиннача классах дерригача халкъаца цхьан производствон средствош йола, социалистически предприятешка къахьегаш йола класс а хинна дIа-эттар СССР-а болхлой класс.

Советски къахьегама ахархой къьстъкъьстача кагийча боахамий даьх латта класс хиннача дIабаьнна: юкъарча къахьегамца, юкъа доалдарца шоай вахар-хьал тоадеш бола колхозий ахархой хилар царех.

Болхлоехи ахархоехи хьаьнна, халкъаца эйхха ювзаенна, халкъа дега доагIа хьашташ кIоаргга довзаш, халкъана темаше гIулакхдеш й ла керда, советски интеллигенци хьалххийнай.

Обществан классови структура хувцаялларах болхлой классани ахархойи союз чIоагIъеннай, историна бIарга ца ейна халкъа моральни-политически цхьоагIо хьахиннай. Историн чухь эггир хьалха хьахиннай классашта йийкъа йоаца, керда, кертерча хьаштий цхьоагIонцеи дегIертар юкъара цаI хиларцеи лоалайича санна вIашагIйоалла общество. Халкъа моральни-политически цхьоагIо социалистически общество дегIаяр дIаккхухьаш бола боккха низ а хинна дIаэттаб.

Царизм лаьттача хана экономически а культурни а СССР-е дахача къамий тIехьадисаь хилар социализм хьалъешшехь а дIадаьккхар. ХьалхагIа масса йолча бокъонех даьха хинна, капитализмо доадеш лаьтта къамаш, нийсденна хьалъура а гIайтта, керда вахар хьалде лоладелар. Буржуазни хинна къамаш, социалистически а хинна дIаэттар, чIоагIа доттагIали вежарий барт-цхьоагIо чIоагIделар царна юкъе. Ерригача союзни республикашка хьаьй вай ханара промышленность, болхлой классан а интеллигенцен а къамех йола кадраш хьалххийнай, хьахиннай формах къаман, чулоцамах социалистически йола керда культура.

СССР-е къамий дош къоастадаро пархxe дохадаь дIадаьккхар колонизатораша бIаь шерашка дийца «дизза доацача» къамах дола харцдар, цо хьахьекхар харцде йиш йоацаш къаман ший къьстта исторически творчество хилар «хержача» къамий мара хида йиш йоацаш хинна па Iеш, цIокан бесах, къаман а расан эргаш хиларах тийша доацаш, масса долча къаман а хила йиш хилар. Къамий творчески низаш гучадаха Октябрьски социалистически револююес СССР-е енна паргIато мара кхы хIама эшац.

Сийлахь йоккха Октябрьски социалистически революци историн чухь эггира къахьегамхошта политически а экономическиа бокъонаш ялара сов гIа, царна материальни торонаш а е енна революци я. Цо доазув данзар къахьегама наха болхлоштеи ахархоштеи кортамукъал яларца, цо елар, цхьан класса, наьха цхьан даькъана ена а па Iеш, города а юрта а къахьегамхошта хадданза вахар тоаде, лакхде йиш йола торонаш.

Социалистически котъяларо адамий материальни вахар-хьал хаданза лакхдала дола далийтар. Къахьегамхой бе болх боацаш хилари кхоанарча денах уж кхералгеи дIадаьннад. Социалистически пачхьакхено хьакхайкаярал совгIа, кхоачаш а йир граждааний къахьегама, дешара, салаIара, къавелча Iалашвара бокъонаш. Социалистически лоаттамо кхалсаг мукъаяккхарал совгI политически а обществени а вахара чухь маIача сага нийса бокъонаш елар, обществени къахьегама юкъе дизза дакъа лаца а къона тIехье кхетамца кхее а шерра торонаш хьайиллар, кхалсага-берий наьна лоархIам лакха лакхбир. Социалистически лоаттамо кагирхой гIулакх овлан тIера хийцар, масса долча къамий кагирхошта дешар Iомаде, производственни квалификаци Iомае, творчески къахьега, денал долаш а турпалера а коталонаш яха шерра никъ хьабиллар.

Саг вахара коллективни формай моастагIа ше хиларах, из ший дегIаца а сица а индивидуалист хиларах, иштта долча Iаламах из «воаллашехь» хьаьанна хиларах, социализм хьалъяр дохаргда яхаш шоай хиннача тешамо хьестар буржуазен идеологаш. Буржуазес а цун философаша а бакъдацар барт-цхьоагIони вIаший дечa новкъосталеи лардаца эксплуатацех кортамукха болча наха керда, социалистически мораль хьае торо хургхилар. Мадарра долча вахаро кIалтIа эккхийтар къаьнарча лоаттама га доахарий зуламане уж уйлаш. Наьха обществени вахара чухь Iалаьмате доккха хувцамаш а оттадаь, социалистически революцес кIоаргга хувцамаш чудихьар адамий кхетама чухь а, хийцар цар мораль, обществон чухьара шоайла вIаший юкъера цар юкъамоттигаш.

Советски сага кердача кхетама куц керттера а гойташ дар да цун советски патриотизм, къахьегамца, обществени рузкъанца социалистически из хилар. Къахьегамцарча, обществонцарча кердача юкъамоттигo къаьнарча дунен чухь бIарга ейна йоаца, обществени рузкъа дебадар шийна хьалхашка отталеш йола, социалистически ях вахара чухь йоалайир, къахьегамах боала пайда лакхбар. Социалистически ях хьаялар — адамий историн чухь хиннача Iалаьмате боккхача хувцама байрах я: дуккхача эзараш шерашка хала бала а эсалал а лоархIаш хинна къахьегам сийлен гIулакх хинна, сага лоархIам лакхбу гIулакх хинна дIаэттаб.

СССР-е социализм маьрша хьалъяр дохадаь хилар оккупированни Европан эскара потенциалах чIоагIале а ях, империалистически фашистски Германес тийшабалхаца тIом болабарах. ТIемо лаьрхIа варгвоацаш зенаш дир вай халкъа, цхьабакъда, СССР-е хьалъяьча кердача, социалистически обществон чIоагIал а из эшалург ца хилар а, социализмо ваьча, коммунистически партес кхетаваьча кердача сага кхетама низ бохалург ца хилар хьахьекхар цо.

III. Даьхен сийлахь-боккхача тIем тIа хинна советски адамашта карахдаьнна турпален гIулакх

10. Дунен шоллагIа бола тIом хьоабаьр немецки фашизм яр, бакъда из дунен империализма бирса, оакхарий хьисапе йола цхьа тоаба мара яцар. Обществени лоаттам ше хиларах из империализм я боккъонца бехке яр тIема тIа итташ миллионаш бола нах бовра, бIаьш миллионаш болча наьха Iазапе, цар бIаргех ихьача хина, Iоихьача цIийна, хIаьта дуккхача хана денз боккхача къахьегамца хьалдаь материальни а культурни а гIирсаш дохадара.

США, Англен, францен империалисташа, шоай адамий къаман хьашташта духьал, дукха миллиардаш хулча доллаьрашца гIо дир германски монополисташта гитлеризм хьалкхее а, фашистски эскаргерзах Iалашде а. Ужаш бар уж гитлеровски агрессораш Австренеи, Чехословакенеи тIагIортар могадаьраш, уж советски доазон гарга а увзабеш, хIаьта фашистски мохк дIалацархошта йизза духьале е еза яхаш хинна Советски Союза предложенеш юха а тетташ.

Кхыметтел, гитлеровски ордаш масса а халкъий кортамукъален а шоай лоIамах хилара а кхерам тессаш хилар гучадаьлча а, хIана аьлча Советски Союзах латарал хьалхагIа гитлеровски Германес Европе низболашагI лорхIаш хинна эскар а долаш хинна францi йолаш, мохк бохаберг хилара кхерам Англена хьалхашка оттабеш, 11 европейски мохк бохабича а, империалисташ латара кIал нийсъеннача Советски Союзах шоай гIулакхаш тоадар лерхIаш бар.

США, Англен, Францен империалисташа лерхIар, чIоагIача тIеме германски конкурентий низ мелберга, хIаьта Советски Союз е карайоагIаргъя е цIий кхоачаденна юсаргъя, тIаккха цар машара хьалаш хьалхадоаккхаргда котваьннача а ийшачоа а. Бакъда гIулакхаш кхыча тайпара хилар.

Сийлахь-боккхача Даьхен тIемо хьахьийкхар ший ханнахьа мохк социалистически эргабаккхар сихдара курс лаьца вай парти кIоарга гуш хилар. Партес кулгал а деш вай мехка Iаьламате лоацача хана индустриализаци, юрта боахама коллективизаци, культурни революци чакхъяларах Советски Союз фашистски Германена а цун союзникашта а духьал отталургйолаш хилар. Партен кхайкарала тIехьа советски адамаш Сийлахь-боккхача Даьхен тIема гIайттар, хIаьта шоай турпален къовсамца кIалтIа а кхейсар гитлеровски мохк дIалацархой а цар новкъостий а планаши лийрхIараши.

Даьхен тIом вай мехка мел лейнача тIемех эггара халагIеи къизагIеи бар. Къьстта йоккхий халонаш тIаэттар советски адамашта тIема юххье: герзах кийчъенна, ерригача Европан хIана яц аьнна йолча экономико ура а лоаттаеш йола гитлеровски арми ший союзникашта цIаьхха вай мехках латара а, хIаьта тIема йизза кийчо йоацаш а вай хиларах хьалхагIа вай эскар тIехьашка дувлаш, чIоагIа халонаш ловш дар. МоастагIчун арми мехка вахара лоархIме йолча моттигашта тIахьадар. Вай Даьхен тIа боккха кхерам оллабелар. Цхьабакъда, йоккхача халонаша бохабанзар вай эскара низ, вай адамий къонахчал, цар шоай бакъдола гIулакх котдаргхилара бола тешам. Адамий низаца, ленински партес кулгалдарца вай мохк тIема цхьа лагерь хинна дIаэттар. МоастагIчун тыле боаржабелар советски патриотий низбола партизански болам.

Хьалхарча латарашка а йохайир советски эскаро Гитлера «сихача» тIема план, хIаьта фашистски эскара доккхий зенаш а дир. 1941 шера декабрь бетта Москве юххе гитлеровски эскар дохадар дунен шоллагIча тIема тIа эггара хьалха фашистски армена яь йизза чов яр. Цул тIехьагIа шу даьлча доккхача Сталинградски латаро хьахьийкхар адамашта фашизм вай эшаяра сирдаьнна котала зIанараш. Гитлеровцашта карадахача а. хIаьта карадахара кхераме долча а масса мехкий адамаш дикаленга са а тувсаш, бIара хьежаш дар советски адамий а цар эскара а турпален къовсама. Царна бIаргагора Советски Союз фашистски ордингаш соца а ергйолаш, йоха а ергйолаш, хIаьта адамаш а дунен цивилизаци а кIалхара яккха а могаргдолаш бола низ болга.

США-си Англеси вайца барт бир Германен духьал цхьан къовсам лоаттабара. Цар тIайийцар 1942 шера Малхбузен Европе немецко-фашистски эскара духьал шоллагIа фронт хьаелар. Цар из кхоачашдаь хинна даларе тIом хьалхагIа чакх а баргбар,. миллионаш хиллал бола нах дийна а бусаргбар, хIаьта Iалаьмате дукха материальни а культурни а гIирсаш доха ца деш а дусаргдар. Цхьабакъда, эггара халагIа йолча хана союзникий къовсам аттача баккхара а котало гаргаозара а ший хургдеш хиннача Советски Союза хьокхамца доацаш, США а Англен а правительствоша цхьаьца бахьанашца тIехьа доахар шоллагIа фронт хьаеллар. Советски адамаша, цар эскаро, цар моастагIчун тыле къовсам лоаттабаьча партизанаша шой белажашта оттабаь дIабихьар гитлеровски ордингашта духьал къовсам лоаттабара безагIа бола мухь.

Баренцова форда тIера денз Iаьржача фордага кхаччалца хиннача турпален латарашца Советски Эскаро кIаьдвир моастагI, хIаьта Белгородаи Курскаи кIал летачул тIехьагIа 1943 шера аьхки дIалаьхкар ший лаьттан тIера фашистски армеш Малхбузехьа, моастагIчун арми, а техника а йоха а еш.

Советски эскаро ше цхьанне а фашистски Германи йохаергйолга а, дохадаьча Европан халкъашта кортамукъале лургйолга а гучадьнначул тIехьагIа США-си Англеси 1944 шера июнь бетта шоай эскар Франце Iодоассадир. Цхьабакъда цул тIехьагIа а американски английски империалисташта дагадаьллар Малхбузехьара Германех латар дацар, амма Югославен адамаш кхыча балкански мехкий адамаш а советски эскара коталонаша хьал а лоаттадеш, фашисташта а. цар новкъосташта а духьал толаме къовсам лоаттабеш долча Балканашка кхачар дар. Иштта йолча союзникий тактико вIаштехьадалийтар немци командованена, Советски фронтера эскар дIа а ца доаккхаш, 1944 шера декабрь бетта юххе кIезигача низаца а англо-американски фронт Ардена районе йоха а яь цар эскар кхерама кIал оттадар. Цу хана Англен премьер-Министр волча У. Черчила корзагI а ваьнна хоамбир Советски правительствана кертага И. В. Сталинга, англо-американски эскара халонаш ейярна советско-германски фронте керда наступлени е ьнна дехар деш.

Советски Эскар йоккха Iана наступлени ях мара даьннадоацашехь а, хIаьта фронте геттара хала ха-оттам боллашехь а, И. В. Сталина шоллагIча дийнахьа, 1945 ш. 7 январе, хоамбир, Малхбузен фронте йола низкъала хьал-торо теркал а еш, Лакхерча Главнокомандованен Ставкас соцам бу чехкача темпашца кийчо чакхъяккха а, хIаьта ха-оттама теркам ца беш, немцашта духьал январа бетта шоллагIча ах-даькъал тIехьа доацаш ерригача Центральни фронте шерра наступлени йолае а. Цхьа кIира доаллашехь а советски эскаро Карпаташкара день Балтийски фордага кхаччалца наступлени йоаржа а ях, немецки командованега ший Малхбоален фронт кIалхара яккхара духьа Малхбузехьара эскара цхьадола доакъош хьадахийтар.

1945 шера 23 феврале У. Черчила яздора И. В. Сталинга: «Шеча Эскаро ший ткъаьи ворхIалагIа шу белгалдоакх цун союзникаш цецбоахаш, германски милитаризма кхел яра триумфаца. ХьагIайоагIача тIехьенаша. Шеча Эскара хьалхашка шоай декхар тIаэцаргда, Шеча Эскара башха дикача коталоний тешаш хиллалца даьхача вай санна».

Американскии английскии салтий а цу мехкий адамаш а дог гIоздаьнна хьежар США-и Англеи эскарца цхьоагIо йолаш, Советски Эскаро фашистски Германега капитуляци ейтаьча тIеххьара ечь наступленега. Союзаникий цхьан тIагIортабаьча низаца кастта дохадир империалистически Японен Эскар а.

Империалистически Япони эшаяра доккха дакъа хьаллаьцар дуккхача шерашка шиих латача японски агрессораша духьал къовсам лоаттабеш хиннача китайски халкъо. 1945 шера август бетта Къилбаседа — Малхбоален Китае нийсъ империалистически Японе харжа дола эскар доха а даь, Советски Союза эскаро, ший интернациональни декхар кхоачаш а дир, хIаьта советскии китайскии халкъий бохалургбоаца вежарий бувзам цIийца вIашагI а белла.

11. БIарга ца дейлача тайпара майра гIулакх чакхдаьккхар сийлахь-боккхача Даьхен тIема тIа советски болхлоша, колхозникаша, интеллигенцес. ТIема заман чоалхане халача хьалашта юккъе цар Iалаьмате боккха болх бир мехка боахам тIема хьисапе эргабаккхара а, фронт йолча моттигашка хиннача промышленни предприятешта мехка тыле эвакуаци яра а, дуккха танкаш, самолеташ, йоккхий, топаш минометаш кхыдола герз а кийчдар вIашагIдоллара а, фронт эшаш долча хIамашца Iалашъяра а.

Даьхен тIема шерашка советски адамаша боккъонца турпален гIулакхаш хьахьийкхар. Вай мехка къахьегамхой цхьа уйла йолаш бар, «Деррига а фронта, деррига а коталонна!»

Фашистски агрессеца хиннача боккхача тIема тIа котбаьлар Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцес баь советски обществени а пачхахьалкхен а лоаттам, дунен тIа эггара нийсагIа мола социалистически идеологи. ТIема шерашка цIаьхха а гучадьлар советски лоаттам капиталистически лоаттама хьалхашка толашагIа болга. Боахама социалистически система, болхлой классеи ахархойи бохалургбоаца бувзами СССР-а къамий доттагIалеи кортте дола советски обществон морально-политически цхьоагIо — Советски Союза низа бохалургбоаца хьасташ хинна дIаэттар.

Фашистски Германии империалистически Японии йохаеш вай яьха коталонаш вIашагIъехкар Советски Союза Коммунистически парти яр. Ший дикагIа болча кьонгех миллионаш бахийтр партес фронте. Цар советски бIехой дог ураоттаду шоай сийлен декхар кхоачашдара, хIаьта уж бIехой частай а соединений а дегамаш хинна дIа а увттар. Коммунистий авторитет геттара чIоагIа лакхаьлар. Советски эскара бIехоша чIоагIа сийлен лоархIар партен член волаш лата вахар: Фронте дукха нах бейна боллашехь а партен могIараш тIема заман 1 миллиони 600 эзари саг лакхъелар. ТIом чакхбаллалца партес нах дIаккхетабора вай оагIонгахьа тIом бакъ хиларах, хIаьта вай адамий беррига низ вIашагI а белле, нийсача наькъа хьежа а бора. Коммунистически партес, цун Центральни Комитето кулгал дора, советски мохк тIемах котбаьлар.

12. Адамашта цIаккха дицлургдац советски адамий а, цар эскара а фашизма духьаларча тIема тIа леладаь тIема а къахьегама а сийлахь-доккха, турпален гIулакхаш. Советски эскаро сийленца чакхъяьккхар ший кортамукъален мисси дуккхача мехкий адамаш фашистски низIоткъама кIалхара а доахаш. Коталонаш кхухьаш хиннача советски эскара наступлени дIаккхитар гитлеровски Германенна карадахача мехкий шеррача къаман-кортамукъален боламах. Советски эскарца немецко-фашистски мохк дIалацархошта духьал боккха къовсам лоаттабир чехословацкии польскии корпусаша, югославскии албанскии партизанскии эскаро, тIехьагIо руманскии болгарскии партизанскии эскаро, тIехьагIо руманскии болгарскии дивизеша а. Цар тIема доттагIал

(Дlахододар нхоалагIча оагIон тIа да).

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен шовзткъа шу дизарга

(ДІахододар).

чІоагІденнад юкъерча къовсаме цхьан Іоихьача цІийца. Фашистски Германи йохаяра лоархІаме дакъа лаьцар Францен, США, Англен кхыдолча антигитлеровски коалицен мехкий а адамаша.

Коталонца сийлахь-боккха Даьхен тІом чакхбаларо гучадаьккхар вай мехка империалистий шоллагІа гІортар боккъонца дехалга; цо боккха хьокхам бир кхы дІахо исторически дегІадарна; шийн лоархІамга хьежача цу котолонга кхоачаргйолаш котало йолаш ханзолца кортамукъален тІом хиннабац. Германски фашизмени японски империализмени йоахаярах лоархІаме лакхаьлар Советски Союза авторитет а, мехкашта юкъера проблемаш къостаяра бола цун лоархІам а.

Гитлеровски оккупанташта гІодеш хинна реакционни низаш дохадаро Іалашдир цхьадолча мехкашка халкъа — демократически лоаттам оттабар: хІаьта колониальни халкъий къаман-кортамукъален къовсам боаржабара низбола хьокхам а оттабир. Юххера а лоархІаме дегІа а даьхкад, чІоагІ а деннад социализманеи демократенеи низаш, хІаьта готъеннай, мел а еннай империализманеи реакценеи позицеш.

13. Фашистски агрессораш боха а баь, шоай кортамукъалеи шоай лоІамах хиларен хьал а лаьца, Советски адамаша коммунизм хьалъяра болх юхаболабир.

Немецки оккупанташа лоархІалургІоаца зе дир СССР-а боахама. Йохаяь яр 1710 город, 70 эзарал совгІ юрт, 32 эзар гаргга промышленни предприятеш лелхийта а йоагаяь яр, болата 60 проц. гаргга доахаш хинна металлургически заводаш, мехка 60 проц. совгІ кІора луш хинна шахташ йоахаяьяр. Іалаьмате доккхий зенаш хилар юрта боахама. Мохк дІалацархоша йохаяь а ейха а 89 эзар колхоз яр, 1876 совхоз яр, 2890 МТС яр. Деррригача а материальни зенех духхьала вахара гІирсаш бохабарах 679 миллиард сом хилар. Цхьабакъда эгтара халагІа дола Даьхен тІемо даь зе миллионаш хула советски нах бовр да.

Советски обществона хиннараш мо зенаш хилча, моллагІа а, эггара йоккхагІа йола а буржуазни паччахьалкхе тІехьашка тесса, кхыча империалистически паччахьалкхенашта Іунал де этта хургъяр. США-и Малхбузен Европан мехкайи политикаша а идеологаша а Советски Союзе иштта хургда аьнна лерхІар. Бакъда цар лийрхІараш чакхдаланзар.

Империалистически реакцен лерхІараишта духьал, вай социалистически паччахьалкхе шийн экономически дегІаахар юхатоха гІерташ цо хьийгача къина духьал, СССР-а къахьегамхоша кердача обществении лоаттама котало чІоагІйир, цун дІахо дегІаахар а, чІоагІбалар а Іалашдир, хІаьта коммунизм толаме гаргакхувлара хьалаш Іалаш а дир.

IV. ТІом сецачул тІехьарча хана даьча социалистически гІирсий лоархІамаш а коммунизм хьалъярах болча къовсамах дола советски наьха декхараш а

14. ТІом лаьттача халача шерашка паччахьалкхен а общественни а строяс вай мехка тІема боахам вІаштІехьа баккха а, котдаларна эша рузкъа Іалащде а капитализмал шийн низ тІех хилар хьахьекхача бесса, тІом сецачул тІехьагІа а новкъостал дир цо тІемо яь чоенаш ерзае а, вай Даьхен къамий боахам масса а оагІонгахьара юха меттаоттабе а, из дІахо шербар тешшаме доладалийта а.

Российски Федерацени, Украинаи, Белоруссени, Литвани, Латвеи Эстонеи, Молдавеи моастагІчо йохаяь хинна заводаши фабрикаши, элетростанцеши шахташи, колхозаши, МТС-аши, совхозаши, городаши, юрташи лоацача хана юха меттаоттайир Советски наьха кулгашцеи, цар Іалаьмате боккхача низацеи. Чилла мара хІама доацаш йоахаяь хиннача моттигашка Іалаьмате йоаккхий индустриальни — Запорожстали, машинашъю Краматорскии Сталинградскии, Харьковскии тракторни заводаш сийрда яьнна дІаэттар; сийрда яьнна дІаэттар Днепровски ГЭС. Хьалха хинначул хозах тоаенна хьалэттар турпала — городаш Ленинграда, Севастополи, Одессеи. Царна ниисса дегІа а яьхкар, болх бе а йолаелар керда заводаш, низ бола электростанцеш, шахташ, хІанзара керда городаш, болхлой юрташ. ЙиълагІеи пхелагІени йола пхе шера планаш толам болаш кхоачашъяро торо халийтар Советски Союзага, тІом халалехьа хинначул боккхагІча боарамех производство тІехъяккха. ТІом сеца итт шу доалача хана, 1956 шера, вай мехко 3,5 дукхагІа йора промышленни продукци 1940 шера еш хинначул, 1957 шера еррига а промышленни продукци 1933 шера хинначул 33-за дукхагІа я. Цунца цхьан производстван средстваш хьадар 1913-ча шера хинначул 74-ча совдаьннад. Къаьстта чехка дегІдахьаш я советски машинаш хьалъеши металл тоадеши йола промышленность. Цун продукци 1913-ча шера хинначул 200-за совъяргъя укх шера.

Еза промышленность чехка дегІаяргІа, ерригача промышленни продукцена юкъера производстван средстваш хьадар 1956 шера 70 процентал тІехдаьннад, 1913 шера 33 процент мара ца хиннача. Цо торо халийтар цунца цхьан наха эша хІамаш хьаяр 1913 шера хинначул 13-за духагІа хилайта. Цул совгІа цар дукхал а, дикал а лакхлу. Мехка индустриальнии техническии низа чІоагІала новкъосталца, советски наха шерагара шу мел дала дукхагІа а дикагІа пайда эц шоай лоархІам баь варгзоацаш долча экономически резервех а дІаьхийча Іаламан рузкъах а. Бовзарг боацаш хувцабеннаб вай юрта боахам а. Коллективизаци хулача хана хиннача 25 миллион зІамигача ахархой боахама метта хІанз, кердача техникаца кийчдаь доаккхий юкъара боахамаш да. 1957 шу долалуча хана СССР юрта боахамага яр 1.577 эзар трактор (15-говра низ боарамца) лаьрхІача, 385 эзар комбайн, 631 эзар грузовой автомашин, миллионаш, кхыйола а юртабоахама машинаш. Юрта боахам социалистически наькъаца барагІа, болх бу нах кІезигабаь боллаше а дуккха совъялар цун продукци. Ялат дІадувш дола лаьтта 1913 шера хинначул цаІи ахи дакъа дукхагІа да, цунна юкера кІа дув лаьтта шозза дукхагІа да, технически культураш дІаер—2,7 дукхагІа, боамбеи шекардеча свеклаи кхаш — 3 дукхагІа да. Ялат дІа дувш дола лаьтта тІакхетарал совгІ, лаьттанца беча балха культура а ялат хувкъар а лакхденнад.

Вай мехка техника хьалхаяларна доккха дакъа лаьцад советски Іилмо. Советски Іилмхоша хьахьекхар эггара халагІа дола Іилма-технически декхараш лоацача хана кхоачашде шоашта ховш хилар. Математикани, механикани, физикани, химеи, электроникани областе вай Іилмахоша даьхача Іалаьмате доккхача толамаша торо халийтар энергетикахи, машинаш хьалъярахи, металлургех, радиотехникахи, автоматикахи телемеханикахи эггара халагІа дола декхараш кхоачашдарна производство эггара кердагІа йолча техникаца кийкъярна а, чІоггІа пайдане йола технологически процессаш кийчъярна.

Дерригача дунен тІа эггара хьалха яь атомни электростанци я 1954 шера денз Советски Союзе болх беш, хІанз хьалаеш кхы керда атомни электростанцеш а я. Дерригача дунен тІа эггара чІоагІагІа низ бола, атомни доакъош сихдеш йола — синхрофазотрон я хьалъяь. Советски Іилмани техникаи чІоагІа йоккха котало я — континенташта юкъера баллистически ракеташи, уж дІачухецар Іалащдеш дола хІамаши хьадар.

Халкъанна хьалхале лелаеча Коммунистически партес кулгалдеш бола советски наьха турпала къахьегам бахьан долаш вай мехках эггара чІоагІагІа экономически низ болчарех паччахьалкхе хиннай. Дерригача дунен промышленни производствах 1917 шера 2—3 процент долаш хинна Советски Союза дакъа хІанз, пхелагІча даькъага кхоаччаш лакхденнад. Промышленни продукци хьаярна Европе хьалхарча метта а, дерригача дунен тІа шоллагІча метта а эттай СССР.

СССР-еи кхыча социалистически мехкии опыто хьахьокх капитализман лазараш ца доахкаш йолча социализман производство капитализманчул дуккха сихагІа дегІа йоагІалга. Социалистически система тІех хилафагІа Советски Союз цхьан сагасих продукци хьаярна тІехьа кхувш латт хьалха латташ долча капиталистически мехкашта. Промышленни продукцега цхьан сага сина США-чул 1913 шера 13—14 дакъеи, 1937 шера 6,5 дакъеи кІезигах кхоачаш хиннача вай мехка хІанз, 2,6 дакъа мара кІезигагІа кхачац. Цу тайппара, промышленни продукци цхьан сага сих хьаярна вай мохк США-л тІехьабусаш хилар, Советски Іаьдал эттача денз пхи дакъа кІезигденнад. Цу гІулакха шоай бакъ халар хьахьокх кІоарга хІама гуш хиннача Ленина дешаша «кхыча паччахьалкхешта тІехьакхер дерида вай царна ца меттача бесса чехка» (Сочиненеш, том. 33, агІув 354—355).

15. Наьха материальнии культурнии вахар хийццалакхдарна чІоага шера наькъаш хьадийлар социализмо. ТІом сецачул тІехьагІа советски общество дегІаяра эггара лоархІаме дар да берригача къахьегамхой вахар дІахо а тоадар.

ТІом хилалехьа хьалхарча шерашка санна мара хІанза а дац Советски Союзе болх боацаш хилар. Адамий боахама юкъе болх беш болча болхлойи гІулакхерча нахеи юккъера лоархІам 52.5 миллион сагага кхоачаш хургба укх шера. Уж диазза совгІ а дукхагІ а ба 1913 шера хинначул. Социализм хьалъярах Советски Союзо хоадайир паччахьан Россе болхлойи ахархойи дукхагІа болча нахага хинна йоккха къел.

ТІом хилалехьа а, сецачул тІехьагІа а болхлойи гІулакхерча наьхеи реальни алапий ца соцаш лакхлуш хьаденад. Мах боацаш дешар а, мах боацаш дарбан новкъостал а, пенсеш а, пособеш а, кхы дола а паччахьалкхен чотах ду новкъосталаш а иштта, лоацдаь балха ди а дІалаьрхІача хІанз къахьегамхой вахар Іалашдар 1913 шера хинначул массехказза тІех да. Цунца цхьан революци халалехьарча ханарачул дуккха совбаьннаб къахьегача ахархой реальни пайда а.

Юххерча шерашка кІезига алапий долаш хиннача наьха алапий лакхдаьд, дикка лакхдаьд инвалидаши ха яха нахи пенсеца Іалашбелга. ЙІаьхьяьий берагІ болча истий отпуска ханаш, дІабаьккхаб лакхехьарча дешара заведенешка а юкъерча школешка а дешарах боахаш хинна мах. Хьаеш йола хІамаш наха дІаэцар масса а моттигашка лакхденнад. Советски нах дикагІа дар даа, дикагІа дар дувха, культурах баха баьннаб.

Социалистически революцес йохайир бІаьхийча наха кара хинна дешара бокъо. Гаьнна дІадахад къахьегаш бола нах баьде хилар, уж дийша ца хилар. Берашкеи кагийча нахагеи юкъерчеи лакхерчеи дешара заведенешка дешийтара мел эша гІулакхаш оттадаьд вай мехка. ХІанз вай мехка тайп-тайпара дешараш Іомадеш 50 миллионал совх нах ба. Лакхерча дешара заведенешкеи техникумашкеи дешаш йиъ миллион студент ва, 1913 шера 182 эзар мара ца хиннача метте.

ТІема шераш дІадаьнначул тІехьагІа ца соцаш лакхлуш латт советски обществан духовни гІулакхашта мел эшараш. Лакхлуш а тоалуш а латт советски сага коммунизм хьалъечун духовни куц, къахьегамхой коммунистически кхетабарна лоархІамера дола цун лекхера идейности гумманизмеи хьахьокхаш йола литературеи искусствеи.

Боарам боацаш лакхъеннай болхлойи ахархойи производственнии, Іилман-технически, практически опыт. ХІанз вай мехка халкъа боахама тайп-тайпара предприятешка балхаш деш, юкъера а лакхера а образованеш йолаш, ялх миллион совх специалист ва, 1913 шера 200 эзарга ца кхоачаш мара хиннабац уххжа мо специалисташ. Лакхерча дешара а Іилман а учрежденешка балхаш деш 240 эзар Іилман болхло ва хІанз — уж паччахьа хана хиннарел 24-зза дукхагІа ба.

Алхха, 1957-ча шера юкъера а лекхера а образовани йола 770 эзар специалист тІакхийтар вай мехка. Революци ялалехьа арахецаш хиннарел 21-зза дукхагІа арахец юкъерей лакхереи образованеш йола специалисташ. Иштта сихха кадраш кхеяра гІулакхаш долаш дац цхьанна а капиталистически мехка. Из бакъду доазал дихьарча Советски Союз ца езачар а. Дуккха Іилман а технически а говза кадраш хиларо торо хулийт эггара бІаьхегІа болча капиталистий мехкашкарчул сихагІа Іилмани технически чоалханера гІулакхаш чакхдаха.

Шийн ларда тІара тоаденнад наьха унагІцІено лораяра гІулакхаш. Паччахьа Россе итт эзар сага сих цхьацца лор мара хиннавац, СССР-е хІанз 17 лор ва (США-е барел дукхагІа); Итт эзар сага сих 13 менги бар, хІанз-70. Лорий гІо мах боацаш ду наха. Цамогаш хилча болхлоштеи гІулакхерчанахаи пособи лу.

Наьха вахара гІулакхаш тоадаларцеи УнагІцІено лораеча системо дика балхаш дарцеи баха нах могаш хилар лакхденнад, нах бовла лохденнад. Нагахь санна паччахьа Россе нах бовлга США-еи Англеи бовчарел шинн даькъал совхи, франце бовчарел 15-зза дукхагІи хиннадале, хІанз СССР-а нах бовлга дикка лохденнад, хІаьта цу мехкашка кхийттарел дукхагІа нах тІакхийттаб. Юкъера лаьрхІам бича, революци хилалехьа йоаккхаш хиннарчул дукхагІа ха йоаккхаш бах СССР-е нах. Тоалуш латт вай городаши юрташи. Хьалхарча дунени, граждански, къаьстта шоллагІча дунени тІемаша дукха цІенош дохадаь дале а, городе нах чубаха цІенош 1956 шера 1913 шера хиннарел 3,7-зза совдаьннад. Наха чубахача цІенойх тела маьхаш 1917 шу тІакхачалехьа хиннарел пхезза кІезигагІ да. Нагахь санна хьалха паччахьа Іаьдала болхлоша, хІанз капиталистически мехкашка санна, шоаш чубахча цІенойх пхелагІча даькъагара кхоалатІча даькъага кхаччалца алапи тийннадале, хІанз СССР-е юкъерча боарамах лаьрхІача болхлочун дезала бюджета 20-гІа дакъа тел.

Советски паччахьалкхено дукха сердствоаш ухийт наха тайп-тайпара пособеш, пенсеш, степендеш, санотореашкеи салоІама цІеношкеи путевкаш телаш а масса-йолча дешара заведенешка мах боацаш дешийташ а, мах боацаш медицински гІо деш а, ужжамо кхыдараш деш а. 1956-ча, цхьан шера, цу гІулакхашта дІадахийтача ахчан лоархІам 169 миллиард сом хилар. 1957 шера къахьегамхой гІулакхашта дІаухийтача ахчан боарам 192 миллиард сомага кхоачаргба.

Халкъа боахам чІоагІа дегІабарои, наьха хьал тоадаларои, советски наьха культура лакхъеларои хьахьокх социализман низ боккха хилари, капитализмал из тІех хилари. Вай мехка национальни доход капиталистически мехкашкарчул чахкагІа лакхлу, из дерриг а наьха хьашташ кхоачашдарга дІаухийт, цул совх цу дерригача дохада ¾ дакъа наьха гІулакхашта дІаухийтт, хІаьта капиталистически мехкашка дохода нийса ах дакъа эксплуататорски классаша дІаийду.

СССР-е паччахьа Россе санна экономически тІехьайисаи политически бокъонаш йоацаши къамий «окраинаш» йоацаш, нийса бокъонаш а йолаш къамий союзнии автономнии республикаши къамий областаши, округаши, районаши я.

Цар дегІаена промышленности боккха юкъера социалистически юрга боахами ба. Іалаьмате чІоагІа хувцаеннай хьалха Іоткъама кІаллатташ хиннача къамий культура. Цу къамаша шоай культура лакхъяьй, кхыметтел хьалхагІа шоай йоазув ца хинначар а хІанз Іилмеи техникеи дегІаярна дакъа лоац, форма къамани чулоацам социалистически бола шоай къаман литературеи искусствои хьадаьд.

Масса а тайпара классовни национальнии Іоткъам дІабаккхар социализман йоккха котало я. Деррига советски адамаш, кхал-маІа хилар ца лоархІаш, цхьанна къамангахь оза безам ца беш, цхьатарра общественни а, шоай а бокъонаши граждански декхараш долаш ба.

16. Социализм—болхлой классови берригача къахьегамхошеи из оттаяра духьа тІом а къовсам а лоттабеш йолча коммунистически обществои хьалхара лагІа да. «Сооциалистически хувцамаш дІадоладеш, — яьхад В. И. Ленина. — юххера а уж хувцамаш дахарна, коммунистически общество хьалъярна эшаш дола декхар къагга воашта хьалхашка оттаде деза, фабрикаши, заводаши, лаьттеи, хІамаш хьаеш йола машинаши хьаяьха а, производствана продукташ дІаюха нийсъярна чІоагІа учети контроли лелаяь а ца Іеш, Укх тайпара принцип кхоачашъярга йода из общество: хІараненгара цунга дулар, хІараненна цунна эшар» (соч. том 27, огІув 130).

Социализм обществан члений хьашташ дизза кхоачашдеш хьайоагІе а, шийца хьалха дІаяхача замах юхадисараш доацаш яц. Обществона коммунизман принцип кхоачашъеи, шортта материальни благаш арахецеи тоам болаш дац хІанз социалистически производительни низаши къахьегама производительности. Кхы а дикка юкъамоттиг я, хІанзарча ханна, наха эшараштеи уж чхоачашде йиш хиларнеи юкъе. Из юкъаметтиг кІезиг а ергъя, дІа а йоаккхаргъя ца хаддаш коммунизман материально-технически база тоаяларца а дегІаярца а.

Социализм йолча хана нах кхетабу, капитализмах юхедисаьрехи эксплуататораша Іомаяьча оамалехи воча уйлаехи мукъа а боахаш, болх бе могаргдола нах творчески новкъостий юкъарча къахьегама тІаберзабу. Из бахьан долаш, йизза коммунизм эттача хана декхар хинна ца Іеш вахара хьалхара эшар хинна дІаоттарбола къахьегам наха сакъердаме хургба, хІаьта социализм йолча хана вахара леладанза даргдоаца гІулакх а да из. Цудухьа социализм йолча хана продукташ мел эш ца луш, хІара сага обществонна хьийгача къина дукхалга а дикалга а хьажжа дІател.

Социализм хилара тІехь советски общество толамашца коммунизмага кхачарна мел эшар да. Эггара хьалха социализм йолча хана дегІа а ух лакх а лу наха эшаш дола предметаш совдахарна эша материально-технически база. Цу тайппара база я беррит мохк электрифицировать деш, производствен комплексни механизаци а автоматизаци а еш, халкъа боахама лоархІамерча отраслешка атомни энергех боккха пайда а эцаш, масса оагІорахьа производственни процессаш химизировать а деш, дегІаена юртареи городеи йоккха машинни производство. ХІаьта социализмо технически прогрессе а шунта хьажжа къахьегамхой культурно-технически уровень а лакхъю. Социализм йолча хана халкъа миллионни массай творчески активность, дІахо йодача хана экономика лакхъярахи, халкъа боххама масса а отраслешка юкъе керда техника яхьарахи, ханал хьалхагІа ялхалагІа пятилетка чакхъяккхарахи йолча социалистически яхьах латт. ДІахо йодача хана социалистически яхь шеръе аьнна гІоарІа кхайкарал даьд партес къахьегамхошка, хІана аьлча, цу гІулакхо тешам лу коммунизмага бодача новкъа вай Даьхено керда толамаш доахарг хилар.

17. Вай мехка коммунистически общество хьалъяр, хІанзарча ханара, гаьнара доацаш, гарггара практически, хІанзарча хана советий адамашеи цун кулгалдеча низаша — советски Союза Коммунистически партеси леладу декхар а.

Советски къамашта хьалхашка хІанзарча хана коммунизман материально-технически база хьалъяра боккхача лоархІамера декхари исторически лоацача ханна хІара сага сих лаьрхІа продукци арахецарна дІаьхьегІа долча капитализман мехкашта тІехьакхера а хьалдалар а декхари латт. Уж декхараш кхоачашдарна лоаттабу къовсам дІабахьара наькъаш хьахьехар XX-ча съездо. Съездо доазол деьарча а мехка юкъерча а гІулакхий кІорга анализ ялар, хІанзарча хана общества дегІаяра наькъаши перспективаши харна боккха лоархІам бола Марксистско-ленински Іилман керттера гІулакхаш дийца а дийцар, чакх а даьхар. Съездо белгалдаьккхар керттера декхар а лаьрхІа «Советски Союза хьалхашка латта касттача исторически заманчухь, машара экономически яхь а лаьца, социалистически боахама система тІех хиларах пайда а эцаш, хІара сага сих лаьрхІа продукци арахецарна дІаьхьегІа долча капиталистически мехкашта тІехьакхе а, хьалхадала а мамогга къовсам лоаттабара гІулакхаш».

Съезд соцамаша хьадда белгалъяьккхар хІанзарча замана коммунизм хьалъяра конкретни программа. ЯлхлагІча пятилеткаю декхар оттадаьд еза-йоккха промышленность дукхагІа дегІайолаярца, хаддаза техника хьалхаахарца, хІаьта балха овсарал лакхаяккхарца дІахо а мехка боахам масса оагІонгахьара дегІабоалабалар Іалащдар, юртбоахаман производство лакхаяккхар, хІаьта цу гІулакхий гарда тІа советски адамий материальнии культурнии хьал-торо лоархІаме тоаяр а.

ССКП XX съезда соцамаш толаме кхоачашдара, Советски мехка коммунизм оттаяр кхоачашдара къаьстта лоархІаме да партеси правительствоси чакхъяьккха промышленностеи гІишлонаш хьалъяреи управлени эргаяккхар. Из гІулакх боахама кулгалдара демократически централизм лоаттаяра хьакъехьа йола Ленина принцип кхы дІахо а творчески дегІаяр да. Цо ваштІехьадоалийт мехка боахама лоаттаду централизованни паччахьалкхен кулгал дар моттигий лоархІами инициативан лакхаяккхарца дувза а, хІаьта наьха активность лакхаяккха а. Боахама дешаш къоастадара хинна ведомственни барьераш дІа а яьха, управлени эргаяккхаро экономически районашка боахама комплексни дегІабар Іалашду, хІаьта специализаци, района чухьара а, районашта юкъера а производстван кооперировани аттагІча лагІа тІа а йоакх.

Промышленностенеи гІишлонаш хьалъяреи кердача управленес моттигерча а центрерча а кулгалхой бехктохкам лакхабоакх, кулгалдар производствона гаргаувз, управленчески аппарата езаш йоаца звеноош дІайоах, Іилманеи производствен бувзам чІоагІбу, Іилман а техникан а деятелашта шоай тохкамий говзалаш майрагІа промышленностан юрта боахамаи юкъе йолаяра гІулакхаша Іалашду. Цу дерригане вІаштехьадоалийт социалистически боахама юкъе дола пайда ца эцаш юхе йисаь йоккха торонаш гучаяха а, царех вай адамий хьашташта биззагІа пайда эцар а, мохк коммунизмага кхувлаш йола темпаш сихье а.

ТІехьарча кхаь шера (1954—1956 ш. ш.) юрта боахам лоархІаме лакхабаьккха хинна мероприятеш чакхъяьннай. Къаьстта боккха лоархІам болаш бар партеси правительствоси баь соцамаш, аханза долчеи дуккха даьдачеи лаьттаех пайда эцара хьакхъехьа, колхозаши МТС-ши кулгалхойи специалистийи кадрашца чІоагІъяра хьакъехьа, юрта боахама планировани кердаяккхарах, юртбоахаман продукташ кийкъяреи эцареи маьхаш лакхадахарах хІаьта колхозникашта хІара бетта авансаш теларах. Цу мероприятеша моттиган инициатива хьаьстар, юртбоахаман продукцен производство лакхаяккхара колхозийи колхозникий безам эйбир, хІаьта юрта боахам кхы дІахо лоархІаме эйбара хьалхара толамаш Іалаш а дир.

Турпален тІулакх хилар советски адамаша аханза долчеи дуккха даьдачеи лаьттаех пайда эцар. Цу лаьтташта тІа бахар бІаь эзараш хула нах. Шин шера духхьала комсомольски путевкашца а цигача бахар 350 эзар къона патриоташ. Казахстана, Урала, СибирегІан, Поволжьен нах ца бахача цІимхарча эри аренашка хьалъэттар итташ а бІаьш а керда совхозаш, МТС-аш. Малхбоалехьа хаддаза ухар торактораши, комбайнаши; кхы йола техникеи тІайола эшелонаш. Кхаь шера карадоаладир 35,9 миллион гектар хула аханза долчеи дуккха даьдачеи лаьттай; цу кхаь шера вай мехка дІадувш дола лаьтташ совгІдейлар 38 миллион гектара, хІаьта 1956 шера деррига лаьрхІача 195 миллион гектар гаргга а хилар. Уж гІулакхаш бахьан долаш 1956 шера вай мехко миллиард пунт совгІ товарни ялат ийцар, хьайбашта доакъар кийчдар лоархІаме лакха а даьккхар. Аханза долеи дукха даьда долеи лаьтташ карадоаладар гарггарча шерашка дІахоргІорда, мехка ялат дукхага а телаш.

Хьалха латтача колхозий опыта теркам а баь, партес социалистически юрта боахама къахьегамхошка керда майра кхайкарал даьд — горггарча шерашка сага сих доаккхача дулхахеи, шурахеи, даьттахеи США-на тІехьакхер.

Цу кхайкарало эйдир миллионий творчески низбола хьинар. Цунна тешалду укх шера колхозашкеи совхозашкеи хьайбай продукташ яхар дуккха дукхагІа лакхадаларо. 1957 шера 1 сентябре лаьрхІача соахка укх ханнарчул дулх 624 эзар тонн дукхагІа кийчдаьд, е 38 процент дукхагІа, шура — 2419 тонн е 19 процент дукхагІа.

Хьайбай продукташ кийчъяра иштта йолча темпаша тешаву сага сих йоахача хьайбай керттерча продуктех вай лоацача хана Американ ВІашагІкхийттача Штаташта тІехьакхувргхиларах а, хІаьта цо вай адамий хьал-торо тоаергхиларах а.

Колхозийи совхозийи товарни производство лакхаяларо вІаштІехьадалийтар Советски паччахьалкхенна 1958 шера денз теланза яргІоаца юртбоахама продукташ колхозникаши, болхлоши, гІулакхебараши телар дІадаккха.

Кхы дІахо а аханза долеи дукха даьдаи лаьтташ карадоаладар, мехка масса районашка ялат дебадареи лаьттах пайда эцареи тоадар, хьайбай дукхал а царех хьабоала пайда а лакхабаккхар, комплексни механизаци чакхъяккхарах юртбоахама продукцен ший дІабода мах лохбар — иштта да хІанзарча заман вай мехка коммунизм оттаяра керттера дола декхараш.

Ховш да, промышленнии юртбоахаманеи производство лакхаяккхара а, наьха материальни хьал-торо тояра а керттера хьаст балха овсарал лакхаяккхар болга. ЯлхлагІча пятилеткас лерхІ промышленносте балха овсарал 50 процент лакхаяьккхар а, хІаьта продукци хьа йоаккхаш шийх дІабода мах 17 процент лохбар а. Цу дерригане а болхлойи гІулакхебарийн реальни алапи 30 процент, колхозникий ахчанеи натуральни пайда 40 процент лакхабоаккхарг ба.

ТІехьарча шерашка вай мехка чакхдаьннад цІайнашта хьалхарчеи мукъача деношта хьалхарчеи деношка балха ди шин сахьатаи, болхлой цхьайолча категорийи берашха болча наьхеи балха ди ялх сахьатага кхаччалцеи лоацдаьд. ЛакхалІча техникаце, дикагІа вІашагІйолларцеи производство хадданза тоаяро а, кхыдІахо балха овсарал лоархІаме лакхаяккхаро а вІаштІехьадоалийтаргда ялхлагІча пятилетке беррига болхлойи гІулакхебарийи балха ди ворхІ сахьатага кхаччалца лоац а даь, советски сага масса оагІорахьара дегІавара эшаш йола ха мукъаяккха.

СССРе нах чубаха цІенош хьалдара болх дикка боаржабенна болашехь а, тІехьарча шерашка наха цІенош гаьнна тоъаш дацар. Из кхетаде деза мехка индустриализаци бахьан долаш городе баха нах дукхагІа хиларца: дунен шоллагІча тІемо дукха промышленни юкъаленеи, нах чубаха йолеи гІишлонаш йохаяр а, эггара хьалха промышленность юхаметтаоттае езаш хилар а Іаткъаш дар. Къахьегамхой чубахача цІеноех Іалашбар эггара хьалхара декхар да. ЯлхлагІча пятилетке паччахьалкхен ахчанца е цун гІонца хьалдергда 328 миллион квадратни метр хула цІенош е пхелагІча пятилетке даьчарел шозза дукхагІа. Партеси правительствоси декхар оттадаьд гаргарча 10—12 шера вай мехка нах чубахача цІеноех боккъонца Іалашбар. Из декхар кхоачашдар партеси правительствоси эггара кертте йола адамий йокхо лоархІ.

18. Адамий демократен эггара дикагІа форма йола Советски паччахьалкхе хадданза дегІаухаш я; из дегІаух хадданза лакхъювлача наьха политически общественни активностаца. Советски Іаьдала харжаьча органашка, СССР-а Лакхерча Совета, Союзнии автономнии республикай лакхерча Советашка, къахьегамхой депутатий моттигерча советашка болх беш цаІ-ах миллион депутаташ ба; ужаш ба заводий, социалистически кхай къахьегамхой, Іилманеи культуранеи деятелаш, паччахьалкхеннеи общественнии организацей болхлой. Советски Іаьдада органаш хадданза харжамхоша хьаллаьца латтарца бу шоай болх. 1956 шера моттигерча Советашка болх беш 1,5 миллион болча къахьегамхоша дакъа лоацаш хинна 240 эзар, масса хана йола комиссеш яр.

Советски лоаттама бокъонца йола демократизм гучайол политическии, боахаманеи, культурнии вахара гІулакхаш дувцаш а, къоастадеш а дуккха наха дакъа лацарах. Кхы дІахо промышленностеи гІишлонаш хьалъяреи управлени эргаяккхара дешаш дувцарах дакъа лаьцар 40 миллионал совгІ болча къахьегамхоша. Дуккхаза законопроектех бокъонца къахьегамхоша йийца а йийца тІайийцачул тІехьагІа мара хилац хьадда законаш. Вай законаш хьахьокх миллионаш хулча наьха гІулакхаш, цар хьашташ. Партии правительствои масса хана дагаювл нахаца, коммунизм хьалъяра хьатІаэттача дешай соцам беш. Социализма хьалашта юкъе советски адамаш кердача вахара кхетаме активни гІишлонхой хинна дІаэйтад.

Союзни республикай экономикеи культуреи дегІаярах, коммунизм хьалъяра керда декхараш бахьан долаш боахама кулгалдара йола союзни республикай бокъонаш лоархІаме лакхаяха езаш хилар: Хьалха общесоюзни органий кара хинна дуккха предприятеш, промышленностен бІарчча отраслеш союзни республикашта дІаеннай: паччахьалкхен планированехи боахама финансированехеи йола бокъонаш, судебнии административнии деятельностеи, культурни мохк тоабараи йола союзни республикай бокъонаш а шеръяьй. Ужаш чІоагІа лоархІаме йола мероприятеш а СССР-а масса республикай а къамий а инициативаи творчески хьинареи дегІадара, ца доттагІалеи бувзамеи чІоагІбара.

Коммунистически партес кхы дІахо а къовсам лоаттабергба паччахьалкхен кулгалдара, боахаман а культурни а мохк тоабара кхы а дукхагІа нах юкъе кхувлара тІехьа, бюрократизма духьал, административно управленчески аппарат кІезгъяра тІехьа. Парти гІерт социалистически паччахьалкхен масса а звеношка наьха лоархІам лакхабаккха, къахьегамхой массови организацей — Советий, профсоюзий, комсомола и. кх. а — лоархІам лакхабаккха. Партес чІоагІа къовсам лоаттабу социализма духьал долча бесса къахьегамеи юкъарлен рузкъеи кхетадарца, моллагІча а буржуазни оамалашца.

Социалистически демократизм лелаяра лоархІаме йолча формех цаІ критикеи самокритикеи я. Критиканеи самокритиканеи гІонца партес советски адамаша социалистически обществон кхоачамбоацараш гуча а доах, дІа а доах, хІаьта вай хьалха гІерта болам сих а бу.

Исторес хьех, пролетариата диктатуран паччахьалкхе социалистически общество хьалъяра адамий карара керттера дола герз хилар. ХІанзарча хьалашта социализма коталонаш арахьарча моастагІех лораяра коммунизм оттаяра кулгалдара а советски обществонна низбола халкъан паччахьалкхе еза.

Коммунизм—масса а адамий сирда кхоанара ди да. Коммунизм хьалъяр — коммунистически партес юххера а лерхІарда.

Коммунистически общество классашта юкъера башхалонаш боккъонца дІаяргъя, производствон средстваех боахама цхьа коммунистически форма хургъя, хІаьта общественни производствос лекхарча техникаца дегІа а ухаш, обществон члений хьашташ дизза Іалаш а дергда.

«Коммунизм, — хьех В. И. Ленина, — капиталистически балха овсарала духьал, шоай лоІамах болча, кхетаме болча, вІашагІкхийттача, дикагІча техниках пайда эцаш болча болхлой лакхагІа йола балха овсарал я.» (Соч., том 29, 394 оагІув).

Коммунизм эттача наьха йиш хургъя дизза физическии хьаькъалеи хьашташ Іалащде. ДІаьха хургъя хьаькъалеи физическии балхашта юкъера, городаи юртаи юкъера башхалонаш. ХІаране шийна моггача бесса къа а хьегаргда, шийна дезар хьа а эцаргда, хІаьта къахьегамах сага ираз а хургда.

Коммунистически общество хьалъяра керттерадар коммунистически партес кулгалдар да, цун монолитни цхьоагІо я, цун нахацара бувзам ба.

(ДІахододар хургда).

„Эшаш а дика а закон да из“

Первомайски районе бахача къахьегамхоша геттара раьза хинна тІаийцар РСФСР-а законаш кийчдеча комиссес оттаяь берригача къахьегамхошка ювцийта араяьккха общественна луш пайда а боацаш, наха хьийпача къих баха гІертарашца лоаттабу къовсам Закона проект. Закона из проект ювцаш Первомайски районе ткъаьх совгІа къахьегамхой собранеш хиннай. Къа а ца хьегаш, аттача гІолла баха гІертараш бехктокхаме озилга Іалаш деш дола из закон дувцача собранешка эзар гаргга саг хиннав. Цу законах шоашта хетар оалаш собранешка къамаьл даьд цхьа бІаь гергга саго.

Собранешка къамаьлаш деш мел волча къахьегамхочо чІоагІа могадеш дувц из нийса закон.

РайПО болх беш болча наьха собране ше даьча къамаьлаца комсомольца Оздоев Хьамида аьлар:

«Эшаш а дика а Закон да из. Хьанала къахьегаш болча наьха чотах баха безам болча дер дайнараштa низкъало хурд мотт сона хІанз.

Цхьаккха болх бе раьза а боцаш, кІайча даьре кочамаш а йийха, мичара фу йожаргьяр хьох, яхаш, лелараш кхы ловрбац вай. Уж тайпа нах юкъ-юкъе вай районе а корабоагІа. Уж нах кхетабе а, царга адамашта а шоашта а пайдана болх байта а новкъостал дергдолаш закон да из».

Орджоникидзе цІерах йолча колхоза правлене член волча Опиев Іаббаса аьлар:

— Хьадеш хІама а доацаш, наха даьр а дуаш, базар-хІама а еш лела гІертарашка наха а Іаьдала а пайдана бола болх байта беза. Балхах къехкаш бола нах колхоза а колхозникашта а чІоагІа новкъа ба. Шоаш хьега доагІаш дола къа ца хьегараш, колхоза балхах удараш дІакъоастабе беза колхозах а юртах а. Тхо дег тІара раьзе да советски Іаьдало арадаккха лаьрхІача цу закона.

Районе мел хиннача собране цхьанне санна массане а могадеш тІаэц из Закон.

А. ПЛИЕВ.

Агитатора блокнота аргIана йола номер

ССКП Нохч-ГIалгIай обкома пропагандан а агитацен а отдело агитатора блокнота (18-гIа) номер арахийцай.

«Беседаш тIа йола материал» яхача рубрике «ВIашагIкхийтта дIаде гурахьа дувш дола ялат» яха статья араяьннай. Цу статьян автора, ССКП обкома юртбоахаман отдела заведующи волча С. Парфенова, 1957 шера юртбоахаман балха лоархIам а, хIаьта республикерча колхозашеи, совхозашеи ялат хьувкъар лакхдар а дувц.

Цу статья тIа Гудермесски совхоза опыт ювц, хIаьта гурахьа ялат дIадувчарна цар беча тайпара болх бар мога а ду. Агитатора боккха лоархIам болаш яь Островитянова «Капитализмаца яхь лаьцача социализм эшаергъяц» яха статья я.

«Къаман юкъера доттагIал» аьнна рубрика а йолаш «Къахьегама толамаш дахара» яха А. Кулимова зарисовкашта кепа техай; цу тIа дувц Грозненски районе шоай мехка баха цIабаьхкача нохчашта деш дола цIеноош. Цу бехктокхаме долча декхараштa чIоагIа новкъостал ду эрсаши, армянаци, хIаьта цу районе бахача кхыдолча къамий наха а.

«Межидов Али — агитатор» яхача Г. Нагиева зарисовка тIа ювц Курчалоевски районерча «Путь Коммунизма» яхача колхоза партийни организацен агитмассови балха опыт, къаьстта язду цу колхозе белгал ваьннача агитаторах нов. Межидова Али вувцаш.

Агитатора деча гIона лаьрхIа блокнота тIа цифраши, факташи я, вай республикерча предприятешкеи, колхозашкеи, совхозашкеи Сийлахь-боккхача Октября сийна деррига адамаш яхье дувлара хьакъехьа.

Новогрозненски нефтеперерабатывающи заводе хьалхарча установка начальник волча нов. И. Пугачева «Хьалхара опыт дIайовзийташ» яхача раздела тIа дувц, установка коллективо балхан ремонташта юкъера период 315 ден-бийсанга кхаччалца лакхъяр.

Кердача совхоза отделене

Вай республикерча къахьегамхой декхар да Сийлахь — боккхача Октября сийна тIаийца декхараш толаме кхоачашде.

Наьсарен района Аьлти-юрта собвхоза отделени керда йиллача хана тоъал болхлой бацар цига, хIаьта цхьаккха инвентарь а транспорт а яцар.

Таханарча дийнахьа цига бола боахам укх цифраша хьахьокх: комбайнаш-7, «ДТ-54» яха трактораш-7, «Беларусь» яха трактораш-4, чархаш йола трактораш-2.

Ерригa механизмаш тоянь хиларах болх ца беш йола ха хилац цар. ВорхI фургон я, царех 6 болх беш я, цхьа говр йоаллаш 2 ворда я, хIаьта 20 говр я. 1630 устагIа ба, 200 доккха доахан да.

ХIанз низ тIабахийта доаханна доакъар кичдара болх беш боахк.

Iа хьатIадалехь хьайбаш чуледаде гIишлонаш тоаяра болх лаьрхIа план оттаяь бу, цхьабакъда гIишлони материал тоъац царна.

Из организаци хьайийлача хана денз дика балхаш деш ба Дерзогур Зина, хьайбаш леледача бригадан бригадир нов. Колоев ИбрахIим.

Цхьа барт болаш, цIенача дегаца хьайбай гIулакх ду цар. Ялат чуэцача дика болх беш ба: Комбайнер вола Медведев, норма 161 гектар йолча 300 гектар чуийцай цо, иштта комбайнер Шаламов, норма 161 гектар йолча 200 гектар чуийцай.

Дика болх беш ва Мальсагов Иси а.

С. КОСТОЕВ.

Агитаторий курсаш

ССКП-н Нохч-ГIалгIай обкомо бетта дешаш йола агитаторий курсаш хьайийлай. Цу курсашка деша багIараш группаш а яь дIабийкъаб.

1. ССКП-н истори Iомадари
2. Политэкономи Iомайири.
3. Философи Iомайири.

Йоккхача дешара программага ладувгIаргда дешархоша. Цул совгI дешархоша агитаторий балха опыт а ешаргъя.

Цу курсашка деша багIараш вай республикерча заводашка, предприятешка, совхозашка, колхозашка экскурсе ухаргба.

НОГАЕВ.

ЧАХКИЕВ ЮВСАП

Даьхе

Дуне дерриг хьа дале а,
Дог ца деле пайда бац.
НизагI дицда хьо гIерте а
Сица дезар дицлургдац.

Хьох со хьегаш волча хана,
Сийрда малх а маьлхар ба.
Се вар аьнна хьона гаьна,
Дог са даим хьоца да.

Хьоца велаш, хьоца велхаш
Со ца хилча-со хьа вац.
Хьоца доацар ираз лехаш,
Дог са цIаккха хинна дац.

Лакха лоамаш, нана лоамаш,
Шох ца къасте гIайгIа яц.

Шо са даьшта хиннадац.
Революцен оагIув лувцаш
Даьша кIезга лайнадац, —
Кортамукъал баьхан
къувсаш,
ГIалгIай кIезга байнабац.

Селлар сица хьо ма беза,
Даьша цIеца баьккха мохк,
Хьоца вахар дукха деза,
Iа тIехьенна наькъаш дохк.

Iа дIаэца согар, даьхе,
Хьайна дезаш-сога дар.
Ди тIехь тоалуш латт хьа
тIехе,
Хьол тIех деза са фу дар?

Дикача кхоачамца Iана духьал гIоргда вай

Iа хьатIа доагIаш латт. Iана шелалои лоаш дашарои производствана хIара шера чIоагIа халонаш тIа оттаю. Цудухьа, ужжамо йола халонаш кIезигагIа хургйолаш хьалхагIе а кийчо е еза Iана.

Укх шера «Красный молот» яхача заводе Iана кхоачам ханнахьа беш латт. ЛаьрххIа оттаъяь я Iана кийчвалара план. Цу плана тIа 130 тайптайпара мероприятеш я.

Эггара хьалхагIа завода кулгалхой подшевни школайи интернатеи гIулакхашта орцагIбаьлар. Дешара шу доладалелехьа уж объекташ тоаьйй. Завода тика дика тоаъяьй.

Цу гIулакхашка хьажжа ремонтни цехои, хIаьта цеха исполнительни цу завода цхьадола плановои декхарах кхоачашдаьд Масала, № 2, 3, 7 йолча цехашта тховнаш а тахка, тоаьйй. № 5 йолча цеха тховна кIаьда аьшк тохаш болх беш латт. Формовочни зале № 1 йолча цехе тхов тоабеш латт. № 5 йолча цехе фонари рамаш дахчан йора. Уж дукха ца говш талха а талхар, царна каст-каста ремонт е, е цIана яраш дIа оттаяь хувца езар. ХIанз № 5 йолча цеха начальника заместитела нов. Черноваи, № 8 йолча цеха мастера нов. Ярмакаи даьча къамаьлах дахчан фонари рамашта меттал металлически хургйолаш оттадаьд.

ЧIоагIа балхаш деш латт завода ков тоадарна. 600 эзар сом дахийтад завода наькъашка асфальт юллаш. Гурахьи Iайи лоа дашача хана цо чIоагIа новкъостал дергда автотранспорта. Завода цIеной пенашта юхе цIена отмасткаш яьй, хIаьта къаьна яраш тоаьйй, цо лардашта кIал хий ца далийта ужаш лора а ергъя, хIаьта ханал хьалха цIеноош Iа ца таIийташ лора а дергда.

Плана тIара гIулакхаш кхы а кхоачашдеш балхаш доладеннад. Цхьабакъда, уж толамаш кхоачаш де эшаш йола материалаш тоац. Технически снабжени отдела (начальник нов. Татаров) Iана болча кхоачама уйла яц, ремонтникашта эшаш йолча гIишлони материалаш лоттаяра гIулакх мела леладу. Шоай гIулакхаш кхоачам болаш леладац цехий начальникаша, цу заводо Iана белча кхоачама бехктокхаме шоаш боллашехь а. Моттигерча резерваех цар ларттIа пайда а эцац, цехай низаца кагий ремонт яра гIулакх вIашагI а доллац.

И. МАЙОРОВ.

Лоацца „ЗIамигача хIамаех...“

Яндаре—400 цIа гаргга нах бахаш, юкъера школа йолаш, тоъала боккха юрта боахам болаш, хIаьта гарггарча шинкахь шера лоархIаме йоккхагIа а хургйолаш юрт я. Хетачох уж белгалонаш тоъала яр-кх из юрт моллагIа вахаш волча сага ден-денна эшаш долча хIамашца Iалашъяра. Бакъда, таханарча дийнахьа, цигача е маьхк йохка тика яц (Яндаре совхоза отделени я), е парикмахерски яц, е бани яц, хIаьта цигача хIанз йолча зIамигача шин тикаьчу спирта маларал совгI кхыдолча дуача хIамаех пайдана хIама а дац. Духхьала маьхх эца езаш хилча е мож яша езаш хилча яндархой 4 км никъ бе беза Илдарха-ГIали чу кхаччалца. Къаьстта уж гIулакхаш Iаткъаш да къонача специалистий — школан хьехархой, юртбахаман болхой — вахара.

Наьсарен района исполкома а райПО-н а болхлоша аргда сога, уж-м «зIамига хIамаш» ма дарий, тха-м кхы доккхагIа дараш а дисад кхочаш ца деш.

Уж новкъостий, хетаргахьа, бицбеннаб, кхыметтел зIамига мара боаца хьастам боацаш а цIа хьалде йиш йоацаш санна, «зIамига хIамаш» Iалаш ца дича вахар тоаде йиш ца хилара.

IА. УСМАНОВ.

Мужеча юкъера школе хьалъеш латт

Партеси советски правительствоси масса хана чIоагIа йоакхо ю нах кхетабара а берашка дешийтара а гIулакхий. Укх пятилеткax чакхдаккха лаьрхIа да масса метте юкъера школеш яхкар.

Нохч-ГIалгIай АССР юхаметтаоттаярца дукха школеш а, кхыйола культурни-кхетама учрежденеш а хьалъергъя вай мехка.

ХIанзалца ворх класс йола школа мара ца хиннача Первомайски районе, Мужеча юкъера школа хьалъе йолаяьй.

Дика вIаштIехьабаьккхаб прораба нов. Плиев Бахьаудинна гIишлохьалъерий болх. Укхаза дикача белхашца белгалбаьнна ба каменщик Горчханов Хьажбикари, кагий нах Балаев Iаьлеи Долакова Сации Балаева Зейбии Муцольго-Iаьлеи Долакова Сации Балаева Зейбии Муцольгова Лейлаи, Долиеви, Кирилов Николайи, Гандаров Махьмуди, Копнёва Евгении.

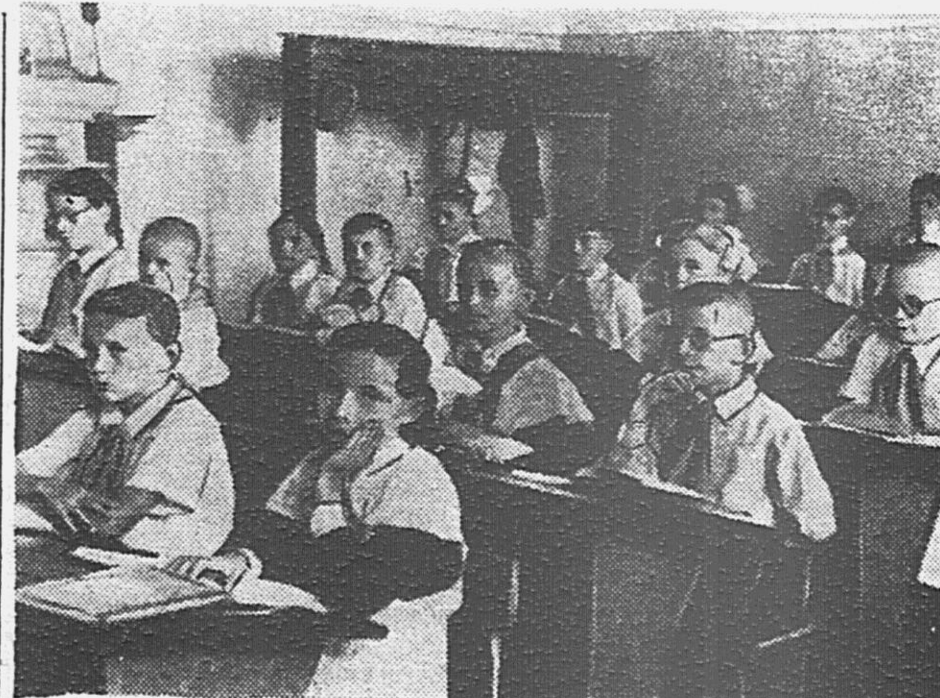
ПланагI 1-ча октябре йолла езаш хинна школен лард, цхьа бут хьалха, 1-ча сентябре елла яьннай. Школа хьалъеча кагийча наха юкъе дукха ба шоай кулгашца хьалъяьча школе дешаргдолаш кагий нах. Сийлахь-йоккхача Октябрьски революцен шовзткъа шу дизара сийна лаьца социалистически яхь кхоачаш а еш, 1958-шу долалуш школа хьалъяь йоккхаргъйолаш ба Мужечара гIишлонхой.

А. ТУТАЕВ.

№ 1 йола бюллетень

Нохч-ГIалгIай обкома комсомола органо нохчий меттала араяьннача хьалхарча номер тIа дувц: Вай республикан кагийнаха а, комсомольцаша а республика юхаметта оттаеш лоацача даькъах лаьца. Цул совнах цо йоалаяьй цифраш, масала: 30 совх къам да вай республике дахаш, царех юрта боахама дакъа лоацаш бах, царна юкъе специалистиш, эрсий 2851 саг, 1441 саг нохчий а гIалгIай а ба. Дешара кердача шера дешаш хургда 52.680 гаргга бер. Царех нохчий 10640 бер, ГIалгIай 1600 бер. Лакхара а юкъера а дешар дийша 4740 гаргга хьехархой ба вай республике. Укх 1957 шера нохчийи гIалгIайи школашта 253 хьехархо кийчваьв. Вай Нохч-ГIалгIай АССР-а писатели союзе 20 литератор ва, царех 16 литератор нохчий а гIалгIай а ба. Цу бюллетена тIа белгал баьхаб дика болх бераш, масала: Шолжа-ГIалан машин наькътIара машинист вола Iумаров Ахьмад. «Ведана районерa Карл-Маркса цIерах йолча колхозера хьажкIашлелорхо комсомолка йола Масалаева и. кх. дI. бола нохчий а гIалгIай а.

НОГАЕВ.

Шолжа-гIали тIара № 2 йолча школа 4-ча классе урока тIа.

Шерипова сурт.

Либерда аптекарь хинна Iац

«Шин пхьагала тIехьа ваьлча — цхьаккхе лоацаргьяц» яхаш эрсий къаман кица да дукха хана денз хьадоагIаш. Цхьаккха берара ваьнна саг а хургвац цу кица маIан ца ховш.

Газета дешархошта ма моттaлда автор пхьагалаш ювца воал аьнна.

Вувцанза варгвоацаш ва, цу дуккха бIаь шераш хьалха денз хьадоагIача кица дуларгдац яха хIамаш а деш, «тIехваьнна» кадайи цогал санна мекареи вола МагIалбикерча района Юкъерча Ачалкхерча аптекан заведующи Либерда.

Хетаргахь, цун керттера професси йийцача, из медицински болхло-фармацевт ва, ший профессегI аптеке болх а беш. Массанена ховш аптека наха чIоагIа эшаш а, дилла йийла, болх беш хила езаш а учреждени йолга. Цхьабакъда, юкъерча Ачалкхерча аптекан наIараш наггахьа мара йилла гуш а яц, къахьегамхошта эшаш йола молхаш йохкар-медицински болхлочун сийлен гIулакх ларттIа кхоачашдеш либерда а вац. Хетададала тоам ба аптека къайла латтача хана фу деш ва хьох либерда, иштта лелабе йиш йий-те паччахьалкхен болх аьнна.

Ачалкхе бахача нахаи, цхьаболча магIалбикерча районерча нахаи ховш да Либерда аптека заведуюши хинна ца Iеш, почтови агенстван заведующи волга. Аптека санна почтови агенство а латт дукхагIа йолча хана къайла. 500 метр юкъе юкъ я почтови агенствони, аптекани юкъе хIаьта дийнахь бархI сахьата, цхьан хана, болх бе безаш а я уж.

Паччахьалкхен къаст — къаьстача шин учрежденешка болх бар законагI доацилга ца ховш вац, МагIалбикерча нарсуде бода никъ шаьрбаь, шийна ца доагIа ахча даккха гIерташ лела, эхь дайна Либерда. ХIанз керда Iоамадаь дац цо «базархочун» маькара гIулакхаш, хьалхагIа дIаяхача хана а хиннавац из цхьа болх беш.

1956—1957 шерашка, ах шера, аптеке воллашехь а, болх баьб Либердас Ачалкхерча дарбан хий доккхача заводе, материальни склада заведуюши а волаш. Либерда заводера дIавоалача хана, цун ийшар 80 туман хIамаш. Цо диаь паччахьалкхен рузкъа бахьан долаш из уголовни бехктокхамга ца а озаш, заводо цун алапи кIалхьожадир.

Бакъда, массадолча гIулакхa эшаш йола «молхаши», «говзали» шийга йола аптекарь раьза хиланзар зе шийна хьатIаэца. ДIадоладир цо судера «гIулакхаш». ХIанз кхозалагIа дувцаш да, заводагара 80 тума хьадаккха аьнна Либердас суде денна дош. Масехк папка хьалъйизай цун судерча каьхаташа.

ХIанз а каст-каста ех судо дарбан хий доккхача заводагара Либердай «гIулакхa» хьакъехьа справкаш. ХIана леладу Iа е харцахьар гIулакхаш аьнна шийга хаьттача, паччахьалкхен дарел ший гIулакхаш дезагI лоархIача Либердас вела а къеже оал: «Со къе саг ва, са дукха дезал ба, сона ахча деза».

Эхь дайнача «базархочо» Либердас леладу законагI доаца харцахьар гIулакхаш тамашийна дале, цхьаккха а бехказло йоцаш да МагIалбикерча района цхьабола кулгалхойи, къаьстта района прокурор Цагараеви уж гуш ца хилар.

Хь. ГАЛАЕВ

ТоIаяьча мошача баьцах силос яр

Кагъяккханза йолча мошача баьцех тоIайий пашкаш а еш силос йир Ижевски юрта боахама института студенти группо дахача шера.

Ши тайпа йолча бедалах йир опыташ — Оасарий — йоархIий баьцах а, шоашца дукхагI говримисергаш а йолаш, 1,5 метр лакха гIадамаш долча хьажкIах а.

Бокъонца аьлах еча тайпара стандартний «ПСМ-5» марка йолча прессаца буц а хьажкIаш а хьа хьеккхача бесса теIа а еш пашкаш йора. Царех хIара пашка дозал 90 килограмм яр, ши миллиметр сомача аьшка саьргаца дIакъувлар уж пашкаш.

Мелла уж баьцаовгIаш тоIаяь-яр аьнна а цар хий довцар. Цхьан пашкан тIера тоIайича 0,6 литрал совх дIа далацар.

Чура нийсъяь йоацча сангарча нийса мугIарчах ма хулла вIашта тоIа еш чу йохкар, хийра йисаь моттигаш баьцашца дIакъовлар.

Силос йича баьца температура пресса чу юстар. Iойилла ши сахьат даьлча пашка юкъера—27 градус хулар,ди—бийсе даьлча — 47 градус, ши дибийсе даьлча — 51 градус хулар.

ТIера дIакъовлар гIулакх хулар: бошабаьча лоабата — ши тIоа бохийтар 15 сантиметр хIаране сомал йолаш, цхьа тIоа лаьтта а бохийтар.

Чу елла 60 ди даьлча чура хьал ийцаяр цхьа пашка. Из хьаяьстача дIаюха даькъий даьлар цунах. Бора-баьццара бос а болаш бошабаьча Iажий хьаж а йолаш дика силос хиннаяр цу баьцах.

Геттара гIадамий кIаьд далар дикагI долчунца белгалдаь хилар. Говрашта а доаханна а из хьийкхача хьагойтар вокха каг яьккхача силосал дикагI из хургхалар.

КIезига лордех йис а кхийтта йолча хьажкIех 18 сентябра силос яь-яр.

ХьажкIех ерригa а 27 пашка яь-яр массанех а 2,5 тонна хулаш.

Го баьккха 15—20 сантиметр сомал долаш лоабат хьаьхар оагIонашта. Лакхе-тIера 30 сантиметрга кхоачаш сомал а долаш, топпар хьаьхар штабела. Из а хьалхара яр санна дика силос хилар.

ГIорадаьча хьажкIи гIадамех 2,15 процент протеин йоаллаш хул, духьала лордех шойх 1,84 процент хул. Укх яздаьча тайпара еллача силосах 2,13 процент протеин йоаллаш хилар. Цу тайпара доакъар дика хилар.

Осара-йоархI баьцах яьча пашкаях 4.8 процент протеин 27,5 мг/кг каротин хилар.

Пашкашца кийчяьча силосах из доакъар дика хиларал совнах кхы а дика хIамаш доахк, лелаяра атта хилар. Цул совнах из тийса буц чуйоллаш 1.5—2 пайданех хул сангарий йоахкхал (емкость) Кагъйоаххаш а тувсаш а бешбола ши болх — цхьан белхаца тоIорца кхоачаш хулаш хилар да цу гIулакха керттера дар.

Боахамаша прессоподборщикаш халча, уж стационарни прессашта метта лелаеш хилча пайданехь хургда. Цу гIулакхо, хьекха буц гулъелгахи гулъяьр прессатIа дIатIа кхухьалгахи, халагI йолча шин операцех хьалха баха а мегар.

Наьсар-Кертерча юкъерча школе

Дикача кечамца духьал яхай Наьсар - Кертерча юкъерча школен коллектив керда дешара шу доладаларна.

Вай езача партени правительствони Нохч-ГIалгIай мохк юха меттаоттабарагI а къаман культура дегIайоалаярна эшаш йола школеш хьаеларагI а дегчура баркал оал гIалгIаша.

Йоккха дегагIоз а, доккха дикахетар да гIалгIашта наьна меттал дешаргдола школа хьаелар. 14 классе 443 дешархо ва Наьсар-кертерча школе деша хайна, царех аханега ца кхоачаш йиIигаш а я. ЧIоагIа сапаргIата, сакъердаме я керда ремонт яь школе.

Барттайна а, кердача дешара шера дика кийчо яь а я директора — гIалгIачо нов. Озиевс кулгал деш йола школен йоккха хьехархой коллектив.

Дика вIаштIехьабаьккхаб нов. Озиевс дешара болх. Массаволча хьехархочунга хIара предмета оттаяь шера а четвертай а планаш я. Хьехархой хIара урока кийчлуш, директореи, завучеи, кхыболча къаьнача хьехархошеи новкъостал а деш, балха планаш увттаю.

Дика оттаяьй школе балха порядок: хIара денна порядок лораеш лакхерча классашкара дешархой а цхьацца хьехархо а ва. Iуйран дешара ди доладалалехьа, 15 минут хьалха, дешархошка физзарядка ейт физрука н. Дьяков Петр Ивановича.

Школен кхоачам хиллал доагам Iалашдаьд дирекцес. Боккха теркам беш дIахьош да хьехархой квартирашка ларттIа дIанийсбар а, царна доагам Iалашдар а.

Сийлахь-боккхача Октябра шовзткъа шу дизара сийна массаволча дешархочун а хьехархой балха а йоакхо а еш, доккхий толамаш доахаргда школен коллективо.

М. ЕВЛОЕВ.

ГIалгIай алфавит (алапаш)

ГIалгIай алфавит эрсиъ алфавитаца нийсдаь да, цудухьа гIалгIай меттала дола йоазув кепа теха арадаккха йиш я моллагIча эрсий типографеи, эрсий йоазон машинкацеи. Иштта вай алфавит хиларах из Iомаде аттагIа да.

ДукхагIа дола алапаш гIалгIай а эрсий а цхьатарра да. Цхьа дола алапаш эрсий доацаш, гIалгIай да.

ГIалгIай а эрсий а цхьатарра дола алапаш ераш да:

а, б, в, г, д, е, ё, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ (из алап — оза вай наьха дешашца яздац) ъ, ы, ь, э, ю, я.

ГIалгIай меттаца долаш а эрсий меттаца доацаш а ераш да: аь, яь, хь, хI, кх, гI, кI, пI, тI, цI, чI, къ, рхI.

Уж алапаш-оазаш укх дешашца йоагIа:

аь — аьшк — железо, аьхха — зверь, гаьнаш — ветви.

яь — яьшка — ящик.

Хь — хьайра — мельница, Ахьмад — Ахмет, бухь — вершина, ахьар — помол.

ХI — хIама — вещь, хIилла — хитрость,

Кх — кха — пашня, кхор — груша, аькха — зверь, кхокх — голубь.

I — Iам — озеро, Iа — зима, йоI — девушка, дуIа — буря, муIа — рог.

ГI — гIала — город, башня, гIалгIа — ингуш, гIайба — подушка, лагIа — ступень.

КI — кIа пшеница, кIомал — конопля, кIоаг — яма.

ПI — пIаьраска — пятница, пIелг — палец, хумпIар — кабура,

ТI — тIоа — сливки, тIа — лапа, тIоарска — сафьян,

ЦI — цIа — дом, цIий — кровь, цIена — чистый.

ЧI — чIодж — ущелье, чIуг — кольцо.

Къ — къамаьл — беседа, речь, къора — глухой, къам — народ, дукъ — перевал, ярмо.

РхI — ворхI — семь, бархI — восемь, берхIа — подливка.

РЕДКОЛЛЕГИ.

РЕДАКЦЕН АДРЕС: Шолжа-ГIала, Красни фронтовикий улица, № 23. Телефон 2-25-72, корректорске 2-30-91.
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 23. №№ телефонов: редакции — 2-25-72, корректорской — 2-30-91.
СФ01989. 11-ча августа 1918-ча шера цIерагI йола типографи. Заказ № 6769.